

Київський університет імені Бориса Грінченка

Факультет суспільно-гуманітарних наук

Кафедра політології та соціології

Допущено до захисту

Зав. кафедри _____

«___» _____ 2024 р.

УДК:

Кваліфікаційна робота магістра

**СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ АНАЛІЗ ГРОМАДЯНСЬКОГО
СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ ЯК ЧИННИКА СТАБІЛІЗАЦІЇ У
ПОВОЄННИЙ ЧАС**

рівень вищої освіти: другий (магістерський)

галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»

спеціальність: 052 Політологія

Черних Сергій

1 курс, група

факультет суспільно-гуманітарних наук

підпис

Науковий керівник:

Костюк Тетяна Олександрівна

д.н.держ.упр., доц.,

професор кафедри

політології та соціології

підпис

Київ – 2025

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1: ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА	
1.1. Концептуалізація громадянського суспільства: визначення та характеристики.....	6
1.2. Теоретичні підходи до вивчення ролі громадянського суспільства у повоєнних державах.....	14
1.3. Громадянське суспільство як чинник політичної стабільності у повоєнний час	21
Висновки до першого розділу.....	33
РОЗДІЛ 2: МОДЕЛІ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА У ПОВОЄННИХ КРАЇНАХ	
2.1. Класифікація моделей організації громадянського суспільства.....	34
2.2. Приклади успішних моделей та їх вплив на соціальну стабільність.....	46
2.3. Функції неурядових організацій у процесах повоєнного відновлення..	53
Висновки до другого розділу.....	59
РОЗДІЛ 3: ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ПОВОЄННОЇ СТАБІЛІЗАЦІЇ	
3.1. Успішні практики та ініціативи громадянського суспільства у повоєнних суспільствах	61
3.2. Механізми партнерства з міжнародними організаціями.....	70
3.3. Шляхи підвищення ефективності громадянського суспільства у постконфліктному контексті.....	81
Висновки до третього розділу.....	90
ВИСНОВКИ.....	91
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	95

ВСТУП

Повоєнні держави неодмінно опиняються у ситуації, де вони мусять вирішувати множину викликів, що впливають на внутрішню стабільність і загальний напрямок розвитку. Ці виклики включають відновлення зруйнованої інфраструктури, забезпечення соціальної згуртованості, подолання політичних розбіжностей та економічну реконструкцію. У таких умовах громадянське суспільство відіграє критично важливу роль, оскільки може слугувати мостом між урядом та населенням, допомагаючи згладжувати конфлікти та сприяти соціальній злагоді.

Крім того, громадянське суспільство у повоєнних державах виступає як важливий агент змін, який може ініціювати відновлення демократичних інститутів та процесів. Для сприяння дотриманню прав людини, відновленню законності та забезпечення участі громадян в політичному житті. Залучення широких верств населення до управління країною через громадянські ініціативи та організації може значно підвищити прозорість урядових дій та посилити відповідальність влади перед народом.

Війна в Україні створила безпрецедентні виклики для державності, демократії та соціальної єдності. Збройна агресія, масові руйнування інфраструктури, вимушене переселення мільйонів громадян та глибокі соціальні травми поставили під загрозу не лише безпеку держави, а й стабільність суспільного розвитку. У цих умовах особливого значення набуває громадянське суспільство як один із ключових акторів відновлення та консолідації нації.

Громадянське суспільство в Україні проявляє себе під час війни через волонтерський рух, мережі взаємодопомоги, правозахисні ініціативи та активну співпрацю з міжнародними партнерами. Саме завдяки цій мобілізації суспільство змогло зміцнити обороноздатність країни, зберегти демократичні цінності та підтримати постраждале населення. У повоєнний час його роль лише зростатиме, адже від ефективності громадянських

ініціатив залежатиме відновлення політичної стабільності, формування довіри до інституцій та соціальна інтеграція.

Актуальність даного дослідження обумовлена необхідністю комплексного аналізу суспільно-політичної ролі громадянського суспільства у повоєнних державах для розуміння шляхів його розвитку в Україні по завершенні війни, виявленні його потенціалу як стабілізуючого чинника, запозичення ефективних моделей взаємодії з іншими учасниками суспільно-політичних процесів та розробці практичних рекомендацій для формування державної політики.

Мета - дослідити роль та значення громадянського суспільства в Україні у процесі повоєнного відновлення України.

Для досягнення мети роботи передбачено виконання таких **завдань**:

- розкрити теоретико-методологічні засади аналізу громадянського суспільства як чинника суспільної стабільності;
- дослідити моделі функціонування громадянського суспільства у повоєнних державах
- проаналізувати роль громадських ініціатив та неурядових організацій у процесі відбудови повоєнних держав;
- вивчити механізми партнерства з міжнародними організаціями для ефективної участі у повоєнному відновленні держави
- виявити можливості громадянського суспільства для повоєнного суспільно-політичного розвитку України.

Об'єктом дослідження є громадянське суспільство у повоєнних державах.

Предметом дослідження є вплив громадянського суспільства на суспільно-політичні процеси для досягнення стабільності в умовах повоєнного розвитку держави.

Теоретичне значення роботи полягає у розширенні знань про механізми взаємодії громадянського суспільства та держави, а практичне значення - у розробці рекомендацій для вдосконалення цих взаємодій у контексті повоєнного відновлення України.

Практичне значення роботи: Це дослідження може мати значний вплив на політичну реформацію в повоєнних державах, оскільки його результати можуть бути використані для розробки рекомендацій, спрямованих на відновлення демократії та правопорядку. Воно може бути корисним урядам та міжнародним організаціям у стратегічному плануванні їхніх дій та стратегій для повоєнного розвитку.

Структура роботи: магістерська робота складається з трьох розділів, кожен з яких містить по три підрозділи, загального висновку та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить ... сторінок, список використаних джерел становить ... найменування, з них ... – іноземні.

Ключові терміни: громадянське суспільство, повоєнна держава, демократизація, політична стабілізація, соціальна злагода, мобілізація громадянського суспільства, відновлення інституцій.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

1.1. Концептуалізація громадянського суспільства: визначення та характеристики

Громадянське суспільство визначається як сфера суспільних відносин, яка є незалежною від держави, інклюзивною та саморегулюючою, включаючи різноманітні асоціації, ініціативи та рухи. Це концепція виокремлюється як ключовий елемент у стабілізації та відновленні суспільства після конфліктів, сприяючи діалогу, толерантності, та соціальній згуртованості.

Громадянське суспільство є фундаментальним поняттям в сучасних соціальних науках, яке використовується для аналізу структур і процесів, що відбуваються на межі між приватним сектором і державою. Це поняття стало особливо актуальним в контексті пошуку балансу між авторитаризмом і демократією, а також в розумінні ролі громадян у формуванні соціальних і політичних процесів.

За традиційним визначенням, громадянське суспільство охоплює сукупність організацій та інституцій, які є незалежними від держави, інклюзивними, саморегульованими, та сприяють реалізації громадянських та соціальних прав індивідів. Це включає неприбуткові організації, професійні асоціації, громадські рухи, благодійні фонди, спільноти віри та інші добровільні асоціації, які формують динамічний сектор, відомий своєю здатністю до самоорганізації та впливу на суспільно-політичне життя [27].

Сьогодні громадянське суспільство все частіше визнається як фундаментальний елемент стабільної політичної системи, що має значення навіть більше, ніж проста наявність вільних виборів. У науковій літературі

наголошується, що концепт громадянського суспільства має багатозначний характер і піддається різноманітним трактуванням у межах різних академічних дисциплін, зокрема політології, соціології та правознавства. У дослідницькому дискурсі ідею громадянського суспільства інколи метафорично порівнюють з усмішкою Чеширського кота, що, у свою чергу, підкреслює її поширеність у більшості політичних систем та майже повну відсутність у державах із авторитарним типом правління. Аналізуючи явище громадянського суспільства, доцільно виокремити кілька ключових теоретичних підходів до його визначення.

Широкий підхід визначає громадянське суспільство як певний етап у розвитку будь-якої спільноти. Прихильники цього підходу вважають, що громадянськість є характеристикою всього суспільства включно з державою як одним з його складових. Громадянське суспільство в цьому контексті не розглядається як окремий інституційний феномен, але як особливість суспільства з точки зору самоорганізації, розвитку демократії, реалізації прав і свобод, а також здійснення громадянами своїх політичних обов'язків [4].

Це розуміння, яке також називають генетичним чи об'єктивістським підходом, підтримують видатні західні політологи та мислителі, такі як Р. Арон, В. Гавел, Е. Гелнер, і інші. Проте, вважається, що цей підхід не додає нових аспектів до розуміння громадянського суспільства, зближаючи його зі звичайним поняттям демократії [12, 33,51] .

Підхід, який розглядає громадянське суспільство як комплекс всіх відносин, що існують за межами державного управління, включає в себе широке коло думок вчених, таких як Р. Дал, Г. Г. Ділігенський, і інші. Згідно з цим підходом, громадянське суспільство представляється як природний антагоніст влади, розвинена мережа суспільних зв'язків, що базується на недержавних структурах, які включають політичні партії, громадські

об'єднання, ініціативні групи, недержавні ЗМІ, та мають істотний вплив на державні органи, опираючись їм при посиленні авторитаризму [7].

Таким чином, громадянське суспільство розглядається як особливий соціокультурний простір, де формуються недержавні суспільні інститути та взаємовідносини, створюючи умови для кожної особи, як незалежного суб'єкта, реалізувати свої громадянські права та задовольнити матеріальні та духовні потреби в межах визначених правових норм [46]. Основу громадянського суспільства складає міра індивідуальної свободи, цінності та самовизначення особистості у суспільстві, а його зміст — взаємодія та взаємовідносини незалежних один від одного і від держави індивідів.

З історичної перспективи, розділення громадянського суспільства та держави зародилося в Європі наприкінці XVIII століття і продовжило розвиватися у XIX столітті. Термін "громадянське суспільство" (*societas civilis*), який спочатку використовувався для позначення мирного політичного порядку, що регулюється законами, почав застосовуватись для опису окремої інституціональної сфери, що стоїть окремо від державних інститутів.

На думку В. В. Речицького, розмежування громадянського суспільства та держави дозволяє зрозуміти відмінності в їхніх пріоритетах: якщо для держави важливими залишаються безпека, стабільність та захищеність, то для громадянського суспільства важливішими є свобода, ініціатива, динамізм і спонтанна активність [2].

Таке визначення громадянського суспільства як особливої недержавної сфери відображає реальні процеси соціального розвитку і надає значення взаємовідносинам між громадянським суспільством і державою, що є ключовим для розуміння суспільно-політичного життя.

Тим не менш, не можна ігнорувати той факт, що переважна увага дослідників до широкого визначення громадянського суспільства часом призводить до його невинуватеної опозиції до держави, акцентуючи виключно на його самостійності та незалежності [29]. Це, в свою чергу, звужує розуміння громадянського суспільства та затушовує об'єктивність його аналізу. Зазначається, що одним із загальних недоліків підходу, який виокремлює лише дві сфери — державу та громадянське суспільство — є те, що структура громадянського суспільства визначається за залишковим принципом, а саме через виключення державних аспектів і деяких елементів публічного права з соціального життя.

Згідно з однією з точок зору, суспільне життя поділяється на такі основні сфери: публічну сферу, що включає діяльність публічної влади та реалізацію суспільних інтересів, економічну сферу, що займається виключно економічними інтересами і може функціонувати незалежно від стану громадянського суспільства, сімейну сферу, і громадську сферу, яка охоплює вільне спілкування членів суспільства для реалізації спільних інтересів та свобод [58]. Цей підхід відображає ідеї Юргена Габермаса про роль громадянського суспільства у стримуванні державної влади та капіталу, а також у забезпеченні громадської свободи [58].

Ця типологія підходів до розкриття природи громадянського суспільства сьогодні доповнюється поглядами на глобальне громадянське суспільство як на більш широку сферу, що охоплює міжнародні відносини та зв'язки, перетинаючи національні кордони. У науковому дискурсі глобальне громадянське суспільство визначається як суспільство, збудоване на основі загальнолюдських цінностей і спрямоване на вирішення глобальних проблем. Вперше термін було введено в науковий обіг Хедлі Буллом, який наголосив, що таке суспільство характеризується

глобальним мисленням та здатністю діяти в рамках загальноземних процесів.

Таким чином, громадянське суспільство в сучасному світі розглядається як складова трьох основних сфер суспільного життя — держави, економіки та громадянського суспільства — кожна з яких має свою роль і значення в структурі суспільства.

Дослідники, такі як Ларрі Даймонд, підкреслюють, що громадянське суспільство служить "простором для колективної дії навколо спільних інтересів, мет і цілей, незалежно від держави". Ця автономія від держави дозволяє членам суспільства спілкуватися та організовувати себе незалежно, що є важливим для демократичної взаємодії [15].

Щодо соціальної інтеграції, громадянське суспільство має сприяти об'єднанню громадян різних соціальних та економічних верств. Проте реальність показує, що іноді таке суспільство може спричинити соціальну поляризацію, коли ресурси та інтереси окремих груп використовуються для вузькоспрямованих цілей, що веде до суспільних конфліктів.

На додаток, однією з фундаментальних ролей громадянського суспільства є мобілізація громадської думки щодо важливих соціальних питань та політичних ініціатив. Однак ця функція часто зустрічає перешкоди у вигляді недостатнього охоплення аудиторії або відсутності підтримки через загальну недовіру або апатію громадян.

Перехід до детальнішого аналізу ключових характеристик громадянського суспільства дозволяє краще зрозуміти його функціонування та вплив на суспільство. Ці характеристики формують основу для ефективної взаємодії між громадянським суспільством та

державою, забезпечуючи динамічність та адаптивність в різних політичних та соціальних контекстах.

Автономія, інклюзивність, та саморегуляція є ключовими характеристиками громадянського суспільства. Дослідник Габріель Альмонд зазначає, що ці характеристики не тільки формують внутрішню структуру громадянського суспільства, але й визначають його здатність впливати на політичні процеси. Автономія від держави забезпечує фундамент для свободи вираження думок та асоціацій, в той час як інклюзивність гарантує, що громадянське суспільство представляє широкий спектр суспільства [41].

Автономність громадянського суспільства є ключовою для забезпечення його незалежності від державного втручання, що є важливим у контексті збереження свободи вираження та асоціації [9]. Автономія дозволяє громадянському суспільству розвивати власні стратегії та ініціативи, які можуть відрізнитися від державної лінії. Водночас, ефективне взаємодіяння із державними структурами через адвокацію та лобіювання може сприяти реалізації суспільних інтересів та зміцненню правової держави.

Інклюзивність гарантує, що громадянське суспільство відображає різноманітність культурних, етнічних, соціальних та економічних інтересів суспільства. Вона сприяє залученню малозахисених груп, забезпечуючи їх представництво та голос у суспільному діалозі. Інклюзивне громадянське суспільство також покращує співпрацю між різними групами, підвищуючи соціальну справедливість та сприяючи розвитку більш стійкого суспільства.

Саморегуляція в громадянському суспільстві включає розробку внутрішніх правил, етичних кодексів та стандартів, які допомагають підтримувати відповідальність, прозорість та ефективність організацій. Ці механізми сприяють стійкості організацій та довірі громадськості до них, що є особливо важливим в умовах, коли громадські ресурси використовуються для досягнення соціальних цілей.

Громадянське суспільство відіграє важливу роль у соціальній інтеграції, особливо в умовах постконфліктного відновлення. Організації громадянського суспільства часто беруть на себе завдання зміцнення довіри між групами, розвитку взаєморозуміння та толерантності [36]. Вони можуть створювати платформи для діалогу та співпраці, що сприяють мирному співіснуванню та знижують ризик відновлення конфліктів.

Ці ключові характеристики формують основу динамічного та взаємодіючого громадянського суспільства, яке здатне ефективно впливати на розвиток демократичних процесів та підтримку стабільності в постконфліктних державах.

В цілому, хоча громадянське суспільство має потенціал сприяти значним позитивним змінам у державі, розрив між його теоретичними можливостями та реальними досягненнями потребує додаткової уваги та зусиль для підвищення ефективності та реалізації його основних функцій.

Виходячи з вкладеного вище ми можемо проілюструвати власне визначення "громадянського суспільства". Громадянське суспільство можна визначити як сукупність недержавних інституцій та відносин, що функціонують незалежно від держави, займаючи унікальне місце у соціокультурному просторі. Це динамічна мережа взаємодій між індивідами та організаціями, яка спрямована на захист громадянських прав,

реалізацію інтересів та задоволення різноманітних соціальних, культурних та економічних потреб. Громадянське суспільство виступає як важлива компонента демократії, що забезпечує плюралізм, автономію та саморегуляцію, стимулюючи громадську участь і взаємодію на місцевому та глобальному рівнях [22].

Громадянське суспільство, яке теоретично функціонує як ключовий захисник прав і свобод громадян, забезпечує соціальну інтеграцію та мобілізує громадську думку, часто стикається з різноманітними викликами в реальних умовах, що обмежують його ефективність [22].

Зокрема, громадянське суспільство має захищати індивідуальні права і свободи, протистояти авторитаризму та забезпечувати контроль над державним втручанням. Однак, на практиці ці зусилля часто знижуються через політичні репресії та законодавчі обмеження, а також через недостатнє фінансування організацій, що підтримують ці права.

Отже, розуміння громадянського суспільства через призму наукових думок дозволяє бачити його не просто як сукупність організацій, а як динамічний сектор, що відіграє критичну роль у формуванні сучасних політичних та соціальних систем [53]. Взаємодія цих елементів утворює фундамент для демократії та прав людини, забезпечуючи простір для реалізації громадянських ініціатив та зміцнення суспільної структури.

1.2. Теоретичні підходи до вивчення ролі громадянського суспільства у повоєнних державах

Роль громадянського суспільства в постконфліктних державах є предметом значної академічної уваги, оскільки воно відіграє вирішальну роль у стабілізації, відновленні та демократизації країн, що пережили конфлікти. Розуміння цієї ролі залежить від різноманітних теоретичних рамок, які аналізують як внутрішні динаміки громадянського суспільства, так і його взаємодію з державними структурами та міжнародною спільнотою.

Ліберальний підхід до відновлення та стабілізації постконфліктних держав базується на фундаментальних принципах правової держави, демократії, та ринкових реформ. Цей підхід виходить із припущення, що законність, прозорість, та відповідальне управління є ключовими для забезпечення стійкого миру та розвитку. Лібералізм акцентує на необхідності створення інституційних рамок, що сприяють ефективному управлінню, залученню громадян та захисту їхніх прав [1].

У контексті ліберального підходу, громадянське суспільство виступає як критичний агент змін, який сприяє демократизації та участі громадян у політичному процесі. Його роль можна розділити на кілька аспектів:

- **Прозорість урядування:** Незалежні медіа та громадські організації відіграють ключову роль у моніторингу дій уряду, критиці політичних рішень та висвітленні проблем, які можуть вплинути на суспільство. Це забезпечує важливий контроль над владою, зменшуючи корупцію та зловживання.
- **Підзвітність влади:** Громадянське суспільство за допомогою адвокаційних кампаній та лобіювання сприяє підзвітності уряду.

Воно виступає у ролі мосту між громадянами та державними інституціями, забезпечуючи, щоб інтереси населення були представлені та враховані у політичному процесі.

- **Соціальна інтеграція та участь:** Через різноманітні програми та ініціативи, громадянське суспільство сприяє соціальній інтеграції, надаючи платформи для діалогу та взаємодії між різними групами населення. Це особливо важливо в постконфліктних умовах, де необхідно відновити довіру та вирішити соціальні напруження [49].

Незважаючи на його переваги, ліберальний підхід також стикається з викликами, зокрема з ризиком надмірної зосередженості на формальних інституціях у шкоду глибших соціальних змін. Критики стверджують, що без залучення ширших верств населення та вирішення структурних нерівностей, інституційні реформи можуть не привести до реального зміцнення демократії.

Ліберальний підхід до відновлення постконфліктних держав через розвиток громадянського суспільства відкриває шляхи для більш стійкої демократії та суспільної стабільності. Втім, для досягнення цих цілей необхідно враховувати місцеві умови та забезпечити інтеграцію ширших соціальних інтересів у процеси відновлення [31].

Комунітаризм як теоретичний напрямок зосереджується на важливості громадських взаємозв'язків і колективних цінностей у формуванні соціальної стабільності та когезії. На відміну від лібералізму, який підкреслює індивідуальні права та свободи, комунітаристський підхід ставить на перше місце спільноту та її колективне благо. В контексті постконфліктних держав, цей підхід акцентує на важливості відновлення соціального капіталу та довіри, які часто підірвані внаслідок тривалих конфліктів.

Комунітаристи вважають, що громадянське суспільство може стати ключовим фактором у відновленні соціального капіталу — мережі довірливих відносин, спільних норм та взаємодопомоги. За цим підходом, громадські організації можуть:

- **Формувати мости довіри:** Через спільні проекти та ініціативи, що включають різні групи населення, вони сприяють відновленню міжгрупових зв'язків та довіри.
- **Зміцнювати соціальні мережі:** Організації, такі як місцеві клуби, релігійні групи, або спортивні асоціації, можуть відновлювати соціальні мережі, які є важливими для соціальної підтримки та взаємодопомоги.
- **Виховувати колективні цінності:** За допомогою освітніх програм та кампаній, громадянське суспільство може виховувати цінності толерантності, рівності та солідарності, які є основою для мирного співіснування [6].

В контексті постконфліктного відновлення, комунітаристський підхід набуває особливого значення. Він визнає, що мирне співіснування та довгострокова стабільність неможливі без глибокої соціальної інтеграції та взаємної підтримки між членами суспільства. Комунітаризм також підкреслює роль традицій, культурних норм, і спільнот у формуванні цивілізаційної ідентичності, яка може сприяти загальному благу та взаємній згоді.

Ефективне застосування комунітаристського підходу вимагає глибокого розуміння культурних та історичних особливостей кожної постконфліктної держави. Наприклад, в країнах, де спільноти дуже різні за етнічним, релігійним або культурним складом, може бути необхідно

адаптувати стратегії відновлення так, щоб вони враховували ці відмінності та сприяли інклюзивному діалогу [25].

Комунітаристський підхід надає цінну перспективу для аналізу та реалізації програм відновлення постконфліктних держав. Він підкреслює, що відновлення соціальної когезії та довіри є так само важливими, як і політичні або економічні реформи. Громадянське суспільство, в рамках цього підходу, виступає як ключовий агент, який сприяє глибшій інтеграції та стабілізації, роблячи акцент на важливості міжособистісних взаємин та колективних цінностей.

Критична теорія пропонує глибокий аналіз соціальних структур, включаючи відносини між громадянським суспільством, державою, та капіталом. Використовуючи марксистські та неомарксистські підходи, критична теорія зосереджує увагу на тому, як влада та ідеології впливають на суспільні відносини та соціальну справедливість [45].

Основні аспекти критичної теорії

- **Відносини влади:** Критична теорія розглядає громадянське суспільство через призму владних відносин, аналізуючи, як інституції та соціальні норми використовуються для підтримки домінування певних класів або груп. Це включає дослідження того, як держава та капітал можуть маніпулювати громадянським суспільством для підтримки неоліберальних інтересів.
- **Економічна експлуатація:** Критичні теоретики стверджують, що без зміни базових економічних структур, будь-які зміни, які здійснює громадянське суспільство, можуть виявитися поверхневими. Вони висвітлюють роль громадянського суспільства у боротьбі з експлуатацією та в захисті прав робітників і маргіналізованих груп.

- **Ідеологічна функція:** Критична теорія також досліджує, як громадянське суспільство може стати інструментом ідеологічного впливу, поширюючи певні ідеї та цінності, які підтримують існуючі владні структури [45].

У постконфліктних державах критичний підхід може використовуватися для аналізу того, як громадянське суспільство взаємодіє з державними та міжнародними структурами, щоб забезпечити, що процес відновлення не лише відновлює старі структури, але й працює на створення більш справедливого суспільства. Критичні теоретики підкреслюють необхідність:

- **Переосмислення ролі держави:** Вивчення того, як державні політики можуть бути переорієнтовані для більш ефективної підтримки соціальної справедливості та рівності.
- **Підтримка маргіналізованих груп:** Залучення маргіналізованих груп у процес відновлення, гарантуючи, що їхні потреби та голоси враховуються.
- **Критика неоліберальних реформ:** Аналіз, як міжнародні неоліберальні реформи можуть підсилювати нерівність та соціальне виключення, і розробка стратегій для їх корекції [13].

Критична теорія надає важливі інструменти для глибокого розуміння ролі громадянського суспільства в постконфліктних державах. Цей підхід допомагає визначити, як структурні сили формують суспільні відносини та впливають на відновлення та розвиток. Він вимагає критичного аналізу та готовності викликати існуючі структури влади, з метою створення більш справедливого та інклюзивного суспільства.

Громадянське суспільство завжди відіграло важливу роль у процесах відновлення країн після конфліктів. Розуміння історичного контексту цих взаємодій може надати цінних уроків для сучасних і майбутніх зусиль в цій сфері.

Після Другої світової війни, Європа стояла перед величезним завданням відновлення зруйнованих міст, економік, та соціальних структур. Громадянське суспільство відіграло ключову роль у цьому процесі, від розбудови мирних відносин між колишніми ворогами до створення нових громадських інституцій. Наприклад, у Німеччині та Франції громадські організації були важливими у відновленні громадської довіри та сприянні політиці примирення. Програми як Маршаллів план, які значною мірою фінансувались урядом США, також підтримувалися місцевими ініціативами, що допомагали адресувати специфічні потреби різних громад.

В Африці громадянське суспільство зіграло вирішальну роль у відновленні країн після громадянських воєн та етнічних конфліктів, як, наприклад, у Руанді після геноциду 1994 року [56]. Місцеві НПО, церкви та інші громадські організації взяли на себе ініціативу у відновленні суспільства, забезпечуючи психологічну підтримку, сприяючи економічному розвитку, та організовуючи проекти, які спрямовані на примирення та відновлення соціальної тканини країни.

На Балканах, після розпаду Югославії та наступних конфліктів 1990-х років, громадянське суспільство зіграло важливу роль у відновленні мирного співіснування між етнічними групами. На додаток до міжнародної підтримки, місцеві НПО активно працювали над забезпеченням прав людини, підтримкою демократичних інституцій, та створенням культури

толерантності та діалогу. Ці зусилля допомогли зменшити напруженість та сприяли стабілізації регіону [10].

Історичний досвід демонструє, що громадянське суспільство може бути потужним інструментом у відновленні країн після конфліктів. Через здатність мобілізувати ресурси, забезпечувати громадську участь у відновленні та сприяти діалогу між різними групами, громадянське суспільство сприяє створенню умов для стійкого миру та розвитку. Незважаючи на різноманітні виклики, з якими може зіткнутися громадянське суспільство, його роль у відновленні справедливості, економічному розвитку, та соціальній згуртованості є незамінною.

Теоретичні підходи до вивчення ролі громадянського суспільства в постконфліктних державах демонструють його складність та багатогранність. Через аналіз цих підходів можна глибше зрозуміти, як різні аспекти громадянського суспільства взаємодіють з політичними, соціальними, та економічними структурами, сприяючи відновленню та стабілізації постконфліктних суспільств. Кожен підхід надає унікальні інструменти для аналізу та зрозуміння ролі громадянського суспільства в ширшому контексті соціальних трансформацій.

1.3. Громадянське суспільство як чинник політичної стабільності у повоєнний час

Постконфліктні держави часто зіштовхуються з рядом комплексних викликів, які ставлять під загрозу їхню соціальну, політичну, та економічну структуру. Ці умови вимагають відновлення не тільки фізичної інфраструктури, а й соціальної тканини суспільства. У такому контексті, громадянське суспільство відіграє вирішальну роль, оскільки воно сприяє стабілізації, відновленню довіри між різними групами населення та підтримці процесів демократичних перетворень.

В постконфліктних умовах однією з основних проблем є відновлення соціальної когезії. Конфлікти часто залишають після себе глибокі соціальні рани, зокрема розбіжності та недовіру між етнічними, релігійними або політичними групами [35]. Громадянське суспільство може сприяти реінтеграції та примиренню, організовуючи спільні заходи та проекти, що спрямовані на відновлення діалогу та розбудову міжгрупових відносин.

Політична нестабільність є ще однією характеристикою постконфліктних держав. Це включає слабкість державних інституцій, високий рівень корупції, та часто недостатню представленість населення в політичних процесах. Громадянське суспільство відіграє ключову роль у забезпеченні прозорості, здійсненні моніторингу діяльності уряду, та залученні громадян у процес прийняття рішень через громадські слухання, адвокацію та лобіювання.

Економічне відновлення в постконфліктних державах часто уповільнене через знищену інфраструктуру, втрату капіталу та робочої сили, а також міжнародну ізоляцію. Громадянське суспільство може внести вклад у економічне відродження, сприяючи розвитку малих та середніх

підприємств, підтримці місцевих ініціатив та залученні міжнародної допомоги та інвестицій.

Громадянське суспільство не тільки сприяє відновленню, але й відіграє ключову роль у зміцненні демократії. Воно це робить через забезпечення освітніх програм, підвищення правової обізнаності населення, та формування культури відповідального громадянства [20]. За допомогою різних ініціатив та кампаній, громадянське суспільство допомагає людям усвідомити свої права та обов'язки, а також зміцнює вимоги до уряду щодо підзвітності та прозорості.

1. Руанда після геноциду 1994 року

1994 рік став поворотним моментом в історії Руанди, коли в країні стався геноцид, що призвів до загибелі близько 800,000 людей, переважно з етнічної групи тутсі. Після цих жахливих подій Руанда зіткнулася з критичною необхідністю відновлення своєї соціальної тканини та перебудови національної ідентичності.

Специфіка та виклики:

- **Відновлення соціальної тканини:** Одним із найбільших викликів для Руанди було відновлення довіри між етнічними групами тутсі та хуту, які опинилися на протилежних боках конфлікту. Соціальні розколи глибоко вкорінилися в історичні, політичні та культурні контексти країни.
- **Створення ефективних механізмів правосуддя:** Іншим значним викликом було вирішення питання правосуддя для жертв геноциду та покарання винних у злочинах. Традиційна судова система була недостатньою для справедливих розглядів величезної кількості випадків [8, 44].

Можливості для громадянського суспільства:

- **Роль громадянського суспільства у національному примиренні:** Відновлення Руанди в значній мірі залежало від активності громадянського суспільства, яке взяло на себе відповідальність за ініціативи примирення. Важливим інструментом стали Гачача суди — традиційні судові механізми, що дозволили місцевим спільнотам самим займатися процесами розслідування та правосуддя. Ці суди сприяли вирішенню конфліктів, відновленню справедливості та відшкодуванню шкоди, а також допомогли відновити втрачені соціальні зв'язки.
- **Освітні програми:** Розвиток освітніх програм, зокрема з фокусом на мирне співіснування та права людини, допоміг молодому поколінню Руанди формувати нові ідентичності, засновані на спільних цінностях та взаємоповазі [17, 30].

Політичний прогноз:

- **Довгострокова стабільність та розвиток:** Руанда продемонструвала значний прогрес у стабілізації політичної ситуації та економічному розвитку. Підтримка відкритого діалогу між усіма секторами суспільства та розбудова інклюзивних політичних структур залишаються ключовими для забезпечення мирного майбутнього.
- **Збереження громадської активності:** Надалі критично важливо підтримувати активність громадянського суспільства у вирішенні соціальних питань, оскільки це сприятиме збереженню демократичних досягнень та зміцненню мирного співіснування в країні [3].

Громадянське суспільство в Руанді продемонструвало свою здатність відігравати ключову роль у процесах національного відновлення та примирення. Його зусилля у правосудді, освіті та міжетнічному діалозі є

фундаментом для подальшої стабільності та розвитку країни, що показує значення громадянського суспільства як важливого актора в постконфліктному відновленні.

2. Колумбія після угоди з ФАРК: Виклики та можливості для громадянського суспільства

Колумбія зробила історичний крок до миру, підписавши мирну угоду з Револьюційними збройними силами Колумбії (ФАРК) у 2016 році, поклавши край десятиліттям внутрішніх конфліктів. Однак, процес миру представляє собою складні виклики та відкриває нові можливості для громадянського суспільства.

Специфіка та виклики:

- **Реінтеграція бойовиків ФАРК:** Одним з найскладніших аспектів мирного процесу є реінтеграція колишніх бойовиків у цивільне суспільство. Цей процес включає не тільки фізичне переміщення осіб з зон конфлікту, але й забезпечення соціальної адаптації, професійного навчання, та психологічної підтримки.
- **Зміцнення місцевих інститутів:** Недостатня ефективність місцевих інститутів може ускладнити реалізацію угод та підтримку стабільності. Відсутність інституційної спроможності часто призводить до проблем у виконанні законів та впровадженні реформ.
- **Нерівність та доступ до ресурсів:** Колумбія продовжує боротьбу з глибоко закоріненими проблемами соціальної та економічної нерівності, що впливають на доступ до ресурсів і можливості, особливо в сільських районах [54].

Можливості для громадянського суспільства:

- **Моніторинг виконання мирних угод:** Громадянське суспільство в Колумбії відіграє важливу роль у нагляді за дотриманням умов мирної угоди, аналізуючи дотримання прав людини та забезпечення прозорості в діяльності уряду та колишніх бойовиків.
- **Надання гуманітарної допомоги:** Громадські організації активно залучені в надання гуманітарної допомоги та соціальних послуг для колишніх бойовиків та внутрішньо переміщених осіб, допомагаючи їм знайти нове місце в суспільстві.
- **Соціальна адаптація колишніх бойовиків:** Програми соціальної адаптації, що включають освітні ініціативи, професійне навчання та психологічну підтримку, допомагають колишнім бойовикам інтегруватися у цивільне життя та знаходити нову ідентичність поза конфліктом [11].

Перспективи миру та стабільності: Довгостроковий мир та стабільність в Колумбії вимагають постійної відданості мирним процесам як з боку уряду, так і з боку громадянського суспільства. Ефективність цих процесів значною мірою залежить від спроможності обох сторін адаптуватися до нових соціально-політичних реалій, а також від здатності вирішувати кореневі причини конфлікту, включаючи нерівність і маргіналізацію.

Колумбія стоїть перед значними викликами на шляху до миру та стабільності, але громадянське суспільство має унікальну можливість сприяти цьому процесу через активний моніторинг, надання допомоги та соціальну адаптацію. Взаємодія з урядовими структурами та постійне відстеження прогресу є ключовими для забезпечення успіху мирних ініціатив та стабільного розвитку країни.

3. Афганістан після виведення міжнародних військ: Виклики та можливості для громадянського суспільства

Афганістан, країна, яка пережила десятиліття військових конфліктів та зовнішніх інтервенцій, стоїть перед важливим і складним періодом відновлення після виведення міжнародних військ. Це виведення залишило країну із значними безпековими викликами та потребою в пошуку внутрішньої стабілізації.

Специфіка та виклики:

- **Боротьба з тероризмом:** Афганістан залишається одним із глобальних осередків терористичної активності, з групами, такими як Талібан та Ісламська держава, що продовжують дестабілізувати регіон. Це створює серйозні загрози національній безпеці та виклики для забезпечення публічної безпеки.
- **Корупція:** Високий рівень корупції серед державних інститутів значно ускладнює ефективне управління та розподіл ресурсів, що підриває довіру населення до уряду та інших органів влади.
- **Нарощування національної безпеки:** Нестабільність в регіоні та недостатнє фінансування оборонних та правоохоронних органів роблять Афганістан вразливим перед внутрішніми та зовнішніми загрозами [38].

Можливості для громадянського суспільства:

- **Громадська освіта:** Громадянське суспільство може відіграти ключову роль у підвищенні рівня освіти серед населення, особливо в сільських та віддалених регіонах. Освітні ініціативи можуть сприяти зростанню обізнаності про права та обов'язки, що є критично важливим для підвищення громадянської активності та участі в політичному процесі.

- **Права жінок:** Зусилля по зміцненню прав жінок та їхньої участі у соціальному та політичному житті країни є важливими для досягнення гендерної рівності та емповерменту жінок, що може призвести до більш стійкого розвитку.
- **Розвиток місцевих спільнот:** Громадянське суспільство може ініціювати та підтримувати проекти, спрямовані на розвиток місцевих спільнот, включаючи сільськогосподарські ініціативи, мале підприємництво, та забезпечення доступу до чистої води та медичних послуг [21].

Політичний прогноз:

- **Створення стійких інституційних механізмів:** Ефективне майбутнє Афганістану залежить від будівництва стійких інституцій, що включають широкі верстви населення та забезпечують базові права та свободи. Це включає реформування правоохоронної системи, боротьбу з корупцією та забезпечення більш ефективного розподілу ресурсів.
- **Особливий акцент на освіту та права людини:** Для підтримки стабільності та довгострокового розвитку, освіта та права людини повинні стати пріоритетом у всіх політичних та соціальних ініціативах. Залучення міжнародних партнерів та організацій може допомогти в реалізації цих цілей [57].

Афганістан стоїть перед складними викликами, але існують значні можливості для громадянського суспільства допомогти країні на шляху до миру та стабільності. Активізація громадянського суспільства, особливо у сферах освіти, прав людини, та місцевого розвитку, є ключовими для підтримки позитивних змін в Афганістані.

4. Війна в Сирії 2024

Війна в Сирії, що почалася в 2011 році, швидко перетворилася на одну з найбільших гуманітарних катастроф сучасності. Заплутана в міжнародні інтереси та внутрішній розкол, війна спричинила масове переміщення населення та руйнацію країни, створивши безліч викликів та нові можливості для активізації громадянського суспільства.

Специфіка та виклики:

- **Відновлення розбитих спільнот:** Війна розділила сирійське суспільство, руйнуючи сім'ї та спільноти. Велика кількість біженців та переміщених осіб створила критичну потребу в їх реінтеграції та відновленні соціальних зв'язків.
- **Дефіцит базових послуг:** Величезні руйнації інфраструктури обмежили доступ до основних послуг, зокрема охорони здоров'я та освіти, що створює додаткові бар'єри для соціальної стабільності та економічного відновлення.
- **Деескалація насильства:** Продовження бойових дій у деяких регіонах країни ускладнює гуманітарні зусилля та відновлення, підтримуючи високий рівень насильства та нестабільності [5].

Можливості для громадянського суспільства:

- **Гуманітарна допомога:** Громадянське суспільство відіграє ключову роль у наданні допомоги у найбільш недоступних та постраждалих районах, забезпечуючи їжу, воду, медичну допомогу та житло для тимчасово переміщених осіб.
- **Просвітницькі програми:** Організації громадянського суспільства активно працюють над розробкою та реалізацією освітніх програм для дітей та дорослих, що постраждали від конфлікту, намагаючись

забезпечити їм навички, необхідні для відновлення нормального життя [48].

Політичний прогноз:

Інклюзивний політичний процес: Шлях до мирного врегулювання конфлікту в Сирії вимагає створення інклюзивного політичного процесу, який би враховував інтереси всіх етнічних та релігійних груп країни. Міжнародне співтовариство та внутрішні політичні сили мають працювати разом для досягнення компромісу та вирішення гуманітарних криз.

Громадянське суспільство в Сирії зіткнулося з надзвичайно складними умовами, але водночас виявило вражаючу стійкість та інноваційність у відповідь на кризу [26]. Попри те, що довгострокове мирне врегулювання залишається невизначеним, зусилля громадянського суспільства в галузях гуманітарної допомоги та освіти є життєво важливими для підтримки сирійського народу в цей трудний період.

5. Війна в Україні

З початку конфлікту в Україні у 2014 році, включаючи анексію Криму Росією та військові дії на сході країни, Україна зазнала серйозних випробувань, які зачепили кожен аспект життя її громадян. Внутрішньо переміщені особи, руйнування інфраструктури, та політична нестабільність стали викликами, які вимагають комплексних рішень та нових підходів від українського суспільства та міжнародної спільноти.

Специфіка та виклики:

- **Внутрішньо переміщені особи (ВПО):** Війна спричинила велике переміщення населення в Україні. Люди, які втратили домівки в результаті воєнних дій, зіткнулися з необхідністю адаптуватися до нових

умов життя, часто без доступу до адекватного житла, роботи та соціальних послуг.

- **Реінтеграція та соціальна інтеграція:** Реінтеграція ВПО в нових громадах є складним процесом, який вимагає зусиль з боку уряду та громадянського суспільства. Соціальна інтеграція також потребує освітніх та культурних програм, які сприяли б зняттю напруги та побудові взаєморозуміння між місцевими мешканцями та переміщеними особами.
- **Відновлення інфраструктури:** Конфлікт спричинив масштабне руйнування інфраструктури, особливо в східній частині України. Відновлення шкіл, лікарень, доріг та інших критично важливих об'єктів є ключовим для відновлення нормального життя [32].

Можливості для громадянського суспільства:

- **Підтримка ВПО:** Громадянські організації відіграють ключову роль у наданні житла, медичних, освітніх, та соціальних послуг для ВПО. Ці організації також допомагають ВПО знайти роботу та адаптуватися до нових громад.
- **Моніторинг прав людини:** Громадянське суспільство активно задіяне у моніторингу порушень прав людини в конфліктних зонах, сприяючи документуванню таких випадків та забезпеченню відповідальності за воєнні злочини.
- **Сприяння громадському діалогу:** НГО та інші громадянські ініціативи можуть фасилітувати діалог між різними групами населення, включаючи учасників конфлікту, для побудови миру та національної згоди [19].

Політичний прогноз

Зовнішня і внутрішня політика: Майбутнє України значною мірою залежить від її здатності забезпечити політичну та економічну стабільність, утримувати демократичні засади в управлінні країною, а також від її відносин з міжнародними партнерами, зокрема з Європейським Союзом та НАТО [43].

Громадянське суспільство в Україні має важливу роль у відновленні країни після конфлікту, надаючи основні послуги, захищаючи права людини та сприяючи політичній стабілізації. Зусилля націлені на зміцнення національної оборони та соціальної когезії, які є критично важливими для досягнення тривалого миру та процвітання України.

Постконфліктні держави стикаються з унікальними та багатогарбовими викликами, які впливають на їхню соціальну, політичну та економічну структуру. Досвід країн, таких як Сирія, Україна, Афганістан, і Колумбія, підкреслює критичну роль громадянського суспільства у відновленні та стабілізації націй після конфліктів. Громадянське суспільство відіграє ключову роль у наданні гуманітарної допомоги, зміцненні прав людини, сприянні соціальній адаптації та реінтеграції внутрішньо переміщених осіб, відновленні інфраструктури та наданні освітніх та психологічних послуг [16].

Громадянське суспільство також має важливе значення у зміцненні демократичних процесів, забезпеченні прозорості урядових дій, та моніторингу дотримання прав людини. Його зусилля спрямовані на вирішення структурних проблем, які часто ігноруються або недостатньо адресуються на державному рівні. В той же час, стійкість та ефективність громадянського суспільства залежать від його спроможності адаптуватися до постійно змінних умов, залучати широкі верстви населення та

співпрацювати з міжнародними організаціями для забезпечення необхідних ресурсів.

Враховуючи досвід цих країн, політичний прогноз зосереджений на важливості інтеграції громадянського суспільства у всі аспекти відновлення та розвитку постконфліктних держав [28]. Ефективна співпраця між урядами, громадянським суспільством та міжнародними партнерами може стати ключем до створення стійкого миру, відновлення довіри серед населення, та забезпечення довгострокового розвитку.

З огляду на це, громадянське суспільство не тільки відіграє вирішальну роль у надзвичайних ситуаціях, але й має стати центральним елементом у формуванні майбутнього постконфліктних держав, підтримуючи їхню трансформацію в стабільні, демократичні та процвітаючі суспільства.

Висновок до першого розділу

Вивчення ролі громадянського суспільства у постконфліктних контекстах підкреслює його значення у процесах відновлення та стабілізації націй, що пережили конфлікти. Через теоретичний аналіз та детальний розгляд кейсів країн як-от Сирія, Україна, Афганістан, і Колумбія, ми бачимо, що громадянське суспільство відіграє критичну роль у мирному врегулюванні, зміцненні прав людини та відновленні соціальної когезії. Ці організації ефективно сприяють гуманітарній допомозі, освіті, та захисту прав, а також залучають громадян у вирішення місцевих та національних питань. Прогрес у вирішенні постконфліктних викликів суттєво залежить від спроможності громадянського суспільства адаптуватися до змін, взаємодіяти з державними органами та міжнародними партнерами, що разом формує динамічний та стійкий підхід до постконфліктного відновлення.

РОЗДІЛ 2

МОДЕЛІ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА У ПОВОЄННИХ КРАЇНАХ

2.1. Класифікація моделей організації громадянського суспільства

Громадянське суспільство є вирішальним актором у соціальній, політичній та економічній арені сучасного світу. Існує кілька теоретичних підходів до класифікації моделей організації громадянського суспільства, які допомагають зрозуміти його структури та функції. У цьому підрозділі ми розглянемо сім ключових моделей, визначаючи основні характеристики кожної з них та вклад відомих дослідників у їх теоретизацію.

Ліберальна модель громадянського суспільства за Лестером Сэламоном

Лестер Сэламон, відомий своїми дослідженнями в області громадянського суспільства та некомерційного сектору, визначає ліберальну модель як систему, де домінує приватний сектор, а державне втручання мінімізоване. Ця модель підкреслює важливість добровільних внесків та підтримки з боку неприбуткових організацій, які формують широку та різноманітну мережу, здатну вирішувати соціальні проблеми без значної залежності від урядових ресурсів.

У ліберальній моделі, НПО і добровільні асоціації відіграють ключову роль у наданні соціальних послуг, що інакше могли б бути забезпечені державою [52]. Вони залучають фінансування з приватних джерел, включно з пожертвами, грантами від фондів та корпоративними спонсорствами, що дозволяє їм бути інноваційними і гнучкими у вирішенні соціальних питань.

Сэламон аргументує, що ліберальна модель сприяє розвитку демократії, активізуючи громадянську участь через незалежні медіа та неприбуткові організації, які проводять просвітницьку діяльність і створюють простір для громадського діалогу [24]. Незалежні медіа в цій моделі забезпечують прозорість і рахунок дій уряду, а громадські рухи стимулюють політичну участь на всіх рівнях, від місцевого до національного.

Однак, ліберальна модель також зустрічає критику за потенційну надмірну залежність від приватного фінансування, що може призвести до упередженості у виборі соціальних проєктів, які фінансуються за рахунок ігнорування менш "привабливих" для приватних спонсорів проблем. Існує також ризик, що організації можуть стати "інструментами" в руках своїх фінансистів, втрачаючи свою незалежність і об'єктивність.

Попри виклики, ліберальна модель залишається привабливою через свою здатність ефективно мобілізувати ресурси та інновації для вирішення соціальних проблем. Розвиток технологій і зростання числа глобальних проблем, таких як кліматичні зміни, вимагають від ліберальної моделі адаптації та можливої еволюції її підходів до вирішення цих нових викликів.

У результаті, ліберальна модель громадянського суспільства залишається важливою та впливовою, надаючи громадянам інструменти для самовираження та участі в управлінні своїми спільнотами, що є фундаментальним для здорової та стійкої демократії.

Корпоративна модель громадянського суспільства за Філіпом Нortoном

Філіп Нортон, видатний політолог, описує корпоративну модель як систему, де існує тісна, але регульована взаємодія між державою і громадянським суспільством. Ця модель передбачає значне залучення великих неприбуткових організацій у формування та виконання державних політик, створюючи унікальне партнерство, яке поєднує ресурси і зусилля обох сторін для досягнення соціальних цілей [13].

Корпоративна модель громадянського суспільства характеризується наявністю сильних інституціональних зв'язків між державними структурами та великими неприбутковими організаціями. Основна ідея полягає в тому, що держава делегує частину своїх функцій неприбутковому сектору, який у свою чергу вносить професійний досвід та спеціалізовані ресурси для вирішення специфічних соціальних проблем. Це співробітництво може включати управління соціальними службами, освітніми програмами, медичним обслуговуванням та іншими сферами, які вимагають спеціалізованих знань.

Філіп Нортон вказує, що корпоративна модель може ефективно сприяти реалізації соціальних програм, якщо існує належне регулювання та взаємна відповідальність між державними та недержавними структурами [37]. Взаємодія на основі чітких правил та прозорості може забезпечити, що обидві сторони відповідають за результати своєї діяльності, зменшуючи ризик корупції та підвищуючи ефективність використання ресурсів.

Незважаючи на потенційні переваги, корпоративна модель також зазнає критики за можливість узурпації державою контролю над неприбутковим сектором, що може обмежити його незалежність та

інноваційний потенціал. Критики аргументують, що занадто тісні зв'язки можуть призвести до "заручникового" стану НПО, коли їх діяльність і фінансування повністю залежать від політичних кон'юнктур та урядових рішень.

Перспективи корпоративної моделі залежать від здатності держав та громадянських організацій підтримувати здоровий баланс між контролем та автономією. Подальше вдосконалення регулятивної бази та механізмів відповідальності може допомогти мінімізувати ризики та забезпечити, що корпоративна модель залишається ефективним інструментом соціальної політики.

Соціально-капіталістична модель громадянського суспільства за Робертом Путнамом

Роберт Путнам, видатний соціолог та політолог, розробив концепцію соціально-капіталістичної моделі, яка вважає соціальний капітал основою для успішного розвитку демократичних суспільств. Він визначає соціальний капітал як мережі, норми та довіру, які дозволяють учасникам ефективно діяти разом для досягнення спільних цілей. Цей підхід акцентує на значенні інформальних мереж та асоціацій, які сприяють збільшенню взаємодовіри та співпраці між членами суспільства [40].

Соціально-капіталістична модель підкреслює роль громадянських асоціацій у формуванні соціальної згуртованості та покращенні механізмів управління. Важливість цих асоціацій полягає у їхній здатності мобілізувати громадян, сприяти обміну інформацією, і залучати їх до вирішення місцевих і національних проблем. Громадянське участь через добровільні об'єднання, спортивні клуби, культурні групи, і навіть через

онлайн спільноти є основою для розвитку відповідального і активного громадянства.

Путнам стверджує, що соціальний капітал відіграє вирішальну роль у покращенні ефективності демократії. Сильні громадянські мережі сприяють кращому управлінню та зниженню рівня корупції, оскільки учасники цих мереж часто беруть активну участь у моніторингу дій влади та вимагають відповідальності від урядових чиновників [14]. Збільшення довіри між громадянами також стимулює більшу соціальну інтеграцію та співпрацю, що є фундаментом для стійкої демократії.

Однак, соціально-капіталістична модель також зазнає критики. Деякі критики аргументують, що вона може призвести до "закритих" мереж, де згуртованість всередині груп сприяє виключенню сторонніх, обмежуючи диверсифікацію думок та інновацій. Існує також побоювання, що надмірний акцент на соціальному капіталі може відволікти від структурних недоліків у суспільстві, таких як нерівність і дискримінація.

У майбутньому, ефективність соціально-капіталістичної моделі може бути покращена шляхом зосередження на інклюзивності та відкритості громадянських мереж [47]. Розширення доступу до участі у громадянських асоціаціях для менш представлених груп може допомогти уникнути створення елітарних клубів та зміцнити демократію через більш широку участь.

Громадсько-учасницька модель Бенджаміна Барбера

Бенджамін Барбер, американський політичний теоретик, вніс значний вклад у розуміння демократії через свою громадсько-учасницьку модель. Ця модель акцентує на необхідності прямої участі громадян у політичному процесі, зокрема через місцеві ради, громадські збори та інші форми

демократії "знизу". Основна ідея полягає в тому, що справжня демократія вимагає більше, ніж просто періодичне голосування; вона вимагає активної участі громадян у формуванні та виконанні політик.

Громадсько-учасницька модель створює умови для того, щоб громадяни не тільки були свідомими політичних процесів, а й активно в них участвували. Це може включати регулярні громадські форуми, участь у місцевих комітетах або радах та розвиток ініціатив з громадської журналістики. Ці інститути сприяють розробці та реалізації політики, яка відображає реальні потреби та бажання громади.

За словами Барбера, громадсько-учасницька модель зміцнює демократію, роблячи її більш відповідальною і чутливою до потреб громадян. Це досягається через підвищення залученості громадян, які стають не тільки спостерігачами, але й активними учасниками політичного життя [55]. В результаті, політичні рішення стають більш прозорими та ефективними, оскільки вони базуються на широкій громадській підтримці та участі.

Однак, ця модель також зустрічає критику. Деякі критики стверджують, що високий рівень вимог до громадської участі може виявитися непрактичним в великих або високо диверсифікованих суспільствах, де не завжди можливо досягти консенсусу. Крім того, існує ризик, що постійна потреба в участі може призвести до "втоми від демократії", коли громадяни відчують надмірне навантаження від необхідності постійно брати участь у громадському житті.

Незважаючи на виклики, громадсько-учасницька модель продовжує бути важливою для розвитку демократичних ідеалів, особливо у спільнотах, де можливе тісне та конструктивне спілкування між громадянами та

владою. У світлі сучасних технологічних можливостей, ця модель може бути адаптована та розширена для залучення ще більшої кількості громадян до активної участі у демократичних процесах, зменшуючи тим самим бар'єри, пов'язані з традиційною участю.

Мережева модель громадянського суспільства Мануеля Кастельса

Мануель Кастельс, видатний соціолог та теоретик інформаційного суспільства, розробив концепцію мережевої моделі громадянського суспільства. Згідно з цією моделлю, сучасне громадянське суспільство організоване через складні мережі, які об'єднують глобальні та локальні вузли і використовують цифрові технології для координації своєї діяльності та спілкування [23]. Ці мережі забезпечують швидкий обмін інформацією та ресурсами, що дозволяє громадянському суспільству ефективно реагувати на соціальні виклики та зміни.

Мережева модель базується на принципах децентралізації та гнучкості. Вона спирається на використання інтернету та інших цифрових платформ для створення горизонтальних зв'язків між різними акторами, включаючи НГО, активістські групи, наукові спільноти, та приватні особи. Ця модель забезпечує можливість для оперативного вирішення проблем, обміну досвідом, та координації спільних дій без потреби в традиційних ієрархічних структурах.

Кастельс аргументує, що мережеві структури мають потенціал значно змінити сучасну демократію, зробивши її більш інклюзивною та реактивною. Через свою здатність швидко реагувати на зміни та мобілізувати ресурси, ці мережі можуть забезпечувати голос громадськості у вирішенні нагальних питань, таких як екологічні кризи, права людини та соціальна справедливість.

Тим не менш, мережева модель також зіткнулася з критикою. Деякі критики стверджують, що, незважаючи на свою гнучкість та ефективність, ця модель може сприяти фрагментації громадянського суспільства, оскільки вона часто залежить від короткострокових проектів та кампаній, що може призвести до втрати стійкості та тривалої стратегії. Існує також ризик перевантаження інформацією та можливість маніпуляції в мережах.

Перспективи мережевої моделі обіцяють, особливо у контексті зростаючої глобалізації та розвитку технологій [50]. Адаптація цієї моделі до нових викликів, таких як кібербезпека та захист приватності, а також зміцнення механізмів прозорості та підзвітності, може допомогти використовувати її потенціал для підвищення ефективності та справедливості демократичних процесів.

Комунітаристська модель громадянського суспільства Амітаї Еціоні

Амітаї Еціоні, впливовий соціолог і філософ, висунув концепцію комунітаристської моделі, яка акцентує на значенні спільнот та колективних цінностей для створення стабільного та згуртованого суспільства. Цей підхід підкреслює важливість моральних зв'язків і етичних стандартів, які регулюють взаємодії між людьми та сприяють загальному добру. Комунітаристська модель пропонує альтернативу індивідуалістичним підходам, підкреслюючи необхідність колективної відповідальності та спільної дії.

Комунітаристська модель включає активне залучення громадян у місцеве самоврядування та громадське життя через різні форми участі, від громадських зустрічей до волонтерських проектів. Спільноти організовані навколо спільних цінностей та інтересів, що допомагає формувати міцні соціальні зв'язки і сприяє соціальній інтеграції. Взаємодія у спільнотах

забезпечує підтримку окремим особам та сім'ям, зменшує соціальну ізоляцію і сприяє вирішенню конфліктів на ранніх стадіях.

Еціоні стверджує, що комунітаристська модель посилює демократичні інститути шляхом зміцнення громадського довіря та взаємоповаги, що є критично важливими для ефективного управління. Згуртованість та високий рівень соціальної капіталізації сприяють більшій політичній участі та залученню громадян до вирішення місцевих проблем. Це веде до більш відповідального та ефективного управління на всіх рівнях.

Однак, комунітаристська модель також зустрічає критику за потенційне обмеження індивідуальних свобод у ім'я колективних цінностей. Критики аргументують, що надмірний акцент на колективізмі може призвести до ігнорування індивідуальних прав та потреб, особливо у випадках, коли місцеві норми і цінності відрізняються від загальноприйнятих демократичних стандартів [18]. Також існує ризик, що в міцно згуртованих спільнотах можуть з'явитися ізольовані "бульбашки", де зовнішні ідеї та інновації зустрічають опір.

Для того, щоб адресувати ці виклики та зберегти свою релевантність, комунітаристська модель може інтегрувати більш гнучкі підходи до управління різноманіттям у спільнотах. Збалансування між колективними інтересами та індивідуальними правами, а також відкритість до нових ідей можуть допомогти забезпечити, що комунітаристська модель ефективно сприяє розвитку стабільного, інклюзивного та демократичного суспільства.

Радикальна модель громадянського суспільства Антоніо Грамші

Антоніо Грамші, визначний італійський марксистський теоретик, розробив радикальну модель громадянського суспільства, яка акцентує на необхідності активної боротьби за соціальні зміни. Відповідно до його

поглядів, громадянське суспільство має стати ареною активної боротьби проти домінування буржуазії та інших утискаючих структур. Грамші виділяє значення ідеологічної боротьби та використання культурного гегемонії для досягнення соціальної справедливості [34].

Радикальна модель передбачає створення мереж громадських організацій, активістських груп та інших суб'єктів, які використовують прямі дії, такі як страйки, демонстрації, а також культурні ініціативи для просування радикальних змін. Ці дії направлені на виклик існуючих інституцій та норм, сприяючи політичній та соціальній мобілізації підгноблених класів.

Згідно з Грамші, радикальна модель має потенціал радикально трансформувати суспільство шляхом емансипації підгноблених класів і розширення демократичних прав та можливостей для всіх громадян. Він стверджує, що демократія не може бути повноцінною без активної участі та залучення найбільш уразливих верств населення у процеси управління та прийняття рішень [39].

Радикальна модель часто зустрічає критику за свою занадто конфліктну природу та потенційну нестабільність, яку вона може вносити в політичну систему. Критики стверджують, що постійна боротьба та виклик інституціональній стабільності можуть призвести до політичної фрагментації та соціальних розколів. Також існує ризик того, що радикальні дії можуть бути використані для досягнення короткострокових політичних цілей на шкоду довгостроковому розвитку демократії.

Незважаючи на ці виклики, радикальна модель продовжує впливати на громадянські рухи по всьому світу, особливо в контекстах, де традиційні методи політичної участі виявляються неефективними. Вона спонукає до

рефлексії щодо змісту та механізмів демократії, вимагаючи від суспільства більш активної ролі у формуванні свого майбутнього. В умовах глобалізації та зростаючої соціальної нерівності радикальна модель може надати потужні інструменти для реалізації справедливості та рівності.

Аналіз семи моделей громадянського суспільства, представлених відомими теоретиками, такими як Лестер Сэламон, Філіп Нортон, Роберт Путнам, Бенджамін Барбер, Мануель Кастельс, Амітаї Еціоні та Антоніо Грамші, відкриває широкий спектр підходів до розуміння та організації громадянського суспільства. Кожна модель пропонує унікальний погляд на те, як громадяни можуть взаємодіяти між собою та з державою, відіграючи ключову роль у формуванні справедливих, ефективних і стабільних суспільств [42].

Ліберальна модель підкреслює значення мінімального державного втручання та активної участі приватного сектору, тоді як корпоративна модель зосереджена на симбіозі між державою та великими неприбутковими організаціями. Соціально-капіталістична модель вважає, що ключ до ефективного суспільства лежить у взаємодовірі та активній громадянській участі, в той час як громадсько-учасницька модель акцентує на безпосередній участі громадян у демократичних процесах.

Мережева модель Мануеля Кастельса використовує сучасні технології для створення глобальних і локальних мереж, що дозволяє швидко реагувати на суспільні виклики. Комунітаристська модель підкреслює важливість сильних, морально згуртованих спільнот, які сприяють соціальній стабільності та зменшують потребу в державному втручанні [44]. Нарешті, радикальна модель Грамші вважає, що громадянське суспільство має бути майданчиком для активної боротьби за соціальні зміни, що сприяє емансипації підгноблених класів.

Кожна з цих моделей має свої переваги та обмеження, а їх застосування залежить від конкретних історичних, культурних та соціально-економічних контекстів. Вони наголошують на необхідності розуміння різноманітності підходів до організації громадянського суспільства та надають інструменти для його ефективного структурування та розвитку. Зрештою, вивчення цих моделей може допомогти виробити більш гнучкі та інклюзивні системи управління, які сприяють загальному благу та демократичному розвитку.

2.2. Приклади успішних моделей та їх вплив на соціальну стабільність

У сучасному світі, переповненому змінами та викликами, громадянське суспільство відіграє ключову роль у формуванні стійких, справедливих та згуртованих спільнот. Розмаїтість підходів до організації громадянського суспільства відображає культурні, політичні та економічні умови в яких вони розвиваються [12]. Розуміння того, як різні моделі громадянського суспільства функціонують та адаптуються до місцевих умов, дозволяє визначити ефективні стратегії для забезпечення соціальної злагоди та стабільності.

Ліберальна модель громадянського суспільства зародилася в Сполучених Штатах Америки як відображення фундаментальних цінностей американської Конституції, яка наголошує на свободі індивідуума, мінімальному втручанні держави в приватне життя та активному залученні громадян у політичний процес [27]. Ця модель розвивалася на тлі швидкого економічного зростання, промислової революції та розширення громадського сектору, що спонукало до більшої участі громадських організацій у вирішенні соціальних проблем.

У Сполучених Штатах численні НУО, такі як American Red Cross, Habitat for Humanity та United Way, ілюструють ліберальну модель у дії. Ці організації забезпечують не тільки надзвичайну допомогу під час катастроф, але й активно беруть участь у реформах освіти, охорони здоров'я та житлового будівництва. Вони фінансуються за рахунок приватних донатів, грантів, а також широкої підтримки з боку громадськості.

Ліберальна модель в США сприяє високому рівню громадянської активності і забезпечує ефективну мобілізацію ресурсів для вирішення соціальних проблем. Вона також стимулює інновації у соціальній сфері та

допомагає у формуванні мережі взаємодії між НУО, бізнесом і урядом, що зміцнює соціальну координацію та зменшує навантаження на державний сектор.

Україна може винести важливі уроки з ліберальної моделі, особливо в контексті залучення приватного сектору та розширення ролі громадян у вирішенні соціальних питань. Проте, для ефективного застосування цієї моделі в Україні необхідно зміцнити правову базу, забезпечити прозорість діяльності НУО та встановити механізми ефективного контролю і звітності, щоб мінімізувати ризики корупції та зловживань [3]. Також важливим є створення умов для культури благодійності та волонтерства, які є ключовими компонентами успішної імплементації ліберальної моделі.

Корпоративна модель громадянського суспільства в Німеччині має довгу історію, яка бере свій початок з періоду після Другої світової війни. Ця модель виникла як реакція на потребу відновлення країни та створення стабільної соціальної системи [12]. Вона базується на тісній співпраці між державою, трудовими союзами, роботодавцями та неурядовими організаціями, формуючи так звану "соціальну ринкову економіку". Громадянське суспільство в цій моделі не тільки відіграє роль консультанта, але й активно участвує в управлінні соціальними програмами та політикою.

У Німеччині великі неурядові організації, такі як Deutsche Caritasverband (Карітас Німеччини) і Diakonie Deutschland, виконують важливі соціальні функції, часто фінансуючись або координуючись через державні структури. Ці організації забезпечують широкий спектр послуг, від догляду за літніми особами до інтеграції мігрантів та біженців. Їхня діяльність тісно пов'язана з державними соціальними програмами, а

фінансування часто надходить через урядові канали або в рамках державно-приватного партнерства.

Корпоративна модель в Німеччині забезпечує високий рівень соціальної захищеності та інклюзивності, ефективно розподіляючи ресурси та забезпечуючи послуги. Вона сприяє створенню міцних соціальних мереж, зменшуючи ризики соціальної ізоляції та підвищуючи загальну ефективність соціальних ініціатив [27].

В умовах України корпоративна модель може бути адаптована для зміцнення соціального захисту та впровадження стабільних систем охорони здоров'я та соціального обслуговування. Важливими кроками для її реалізації є:

- **Створення міцних інституціональних рамок:** Необхідно визначити ясні правила співпраці між державою та НУО, забезпечити прозорість фінансування та звітність.
- **Залучення різних зацікавлених сторін:** Важливо організувати ефективне партнерство між державою, приватним сектором, і громадянськими організаціями для розробки та реалізації соціальних програм.
- **Адаптація до місцевих умов:** Необхідно враховувати специфіку українських регіонів та потреби місцевого населення при впровадженні корпоративної моделі [13].

Застосування корпоративної моделі в Україні може допомогти стабілізувати соціальну сферу, забезпечити більш ефективне вирішення проблем, а також підвищити довіру між державою та громадянами.

Соціально-капіталістична модель у Швеції зародилася в середині 20-го століття, як відповідь на потребу поєднання зростаючої продуктивності

капіталістичної економіки з розширенням соціальних гарантій для забезпечення загального добробуту. Ця модель відома під назвою "шведська модель" або "скандинавська модель" завдяки її сильній орієнтації на соціальну справедливість і загальне благо. Основою стала ідея збалансування ринкових сил з потребами соціального захисту через активну участь держави у регулюванні економіки та наданні соціальних послуг [51].

Шведські НУО, такі як "Swedish Society for Nature Conservation" і "Swedish Educational Association", відіграють важливу роль у формуванні та виконанні соціальної політики. Вони активно співпрацюють з урядом у сферах освіти, здоров'я, та соціального захисту, реалізуючи програми, спрямовані на підвищення якості життя всіх верств населення, незалежно від їх економічного статусу.

Соціально-капіталістична модель Швеції має значний вплив на зменшення соціальної нерівності та підвищення рівня життя громадян. Ця модель забезпечує високий рівень соціальної інтеграції, що відображається у стабільності та відсутності великих соціальних потрясінь. Шведська система забезпечує широкий доступ до високоякісної освіти, охорони здоров'я, та соціального захисту, створюючи умови для загального благополуччя населення [36].

Інтеграція соціально-капіталістичної моделі в умовах України може стати важливим кроком на шляху до підвищення соціальної стабільності та зменшення нерівності. Україні необхідно адаптувати цю модель з урахуванням місцевих реалій, що включає:

- 1. Створення міцних інституціональних рамок для співпраці між державою та НУО.**

2. **Розширення соціальних програм** з акцентом на доступність та якість.
3. **Залучення міжнародного досвіду** та практик для розробки і реалізації ефективних стратегій соціального захисту.
4. **Підвищення прозорості** в управлінні соціальними ресурсами для забезпечення довіри громадян до системи.

Застосування цієї моделі може допомогти Україні досягти більш справедливого та стабільного соціального середовища, забезпечивши умови для загального економічного та соціального розвитку.

Громадсько-учасницька модель, яка набула широкого застосування в Канаді, має свої корені у британській традиції парламентської демократії, але значно розвинулася в умовах канадського мультикультуралізму та федералізму. З початку 20-го століття, Канада почала активно впроваджувати механізми залучення громадян до ухвалення рішень на різних рівнях управління. Основний розвиток моделі припав на середину 20-го століття, коли волонтерські організації стали основними партнерами уряду у вирішенні соціальних питань [9].

Канадська модель широко застосовується у таких сферах, як місцеве самоврядування, охорона здоров'я, освіта, та екологія. Приклади успішних ініціатив включають:

1. **Місцеві консультаційні ради** – організації, які працюють у громадах для збору пропозицій громадян щодо міського планування, екологічних питань або соціальних послуг. Наприклад, у Торонто діє програма "City of Toronto Civic Engagement Program", яка залучає громадян до ухвалення рішень через відкриті консультації.

2. **Волонтерські платформи** – організації на зразок "Volunteer Canada" координують волонтерську діяльність, спрямовану на підтримку соціальних ініціатив, допомогу вразливим групам населення та сприяння культурному обміну.
3. **Громадські форуми** – регулярні зустрічі між громадянами, урядом та експертами, спрямовані на створення політики у таких сферах, як боротьба зі змінами клімату або інтеграція біженців.
4. **Програми прозорості** – наприклад, "Open Government Initiative", що забезпечує доступ громадян до урядових даних та підвищує прозорість управління [44].

Канадська громадсько-учасницька модель створює сильний фундамент для соціальної стабільності через залучення громадян до політичних і соціальних процесів. Вона сприяє підвищенню прозорості урядових дій, забезпечує більший громадський контроль і формує довіру між громадянами та державними установами. Завдяки активній участі громадян у прийнятті рішень, ця модель дозволяє ефективніше вирішувати місцеві проблеми та забезпечувати інклюзивність політик.

Україна може успішно використати громадсько-учасницьку модель для зміцнення демократичних принципів і підвищення громадської активності. Для цього необхідно:

1. **Розвивати механізми громадської участі** – створення місцевих консультаційних рад, платформ для зворотного зв'язку між громадянами та органами влади, а також громадських форумів для обговорення локальних проблем.
2. **Стимулювати волонтерство** – створення національних волонтерських платформ, які координуватимуть діяльність громадських активістів та залучатимуть їх до соціальних ініціатив.

3. **Запровадити програми прозорості** – створення онлайн-платформ для моніторингу урядових дій, доступу до інформації та звітності перед громадянами.
4. **Навчати громадян участі в управлінні** – розробка освітніх програм, спрямованих на підвищення правової та політичної грамотності, що сприятиме ефективнішій участі громадян у політичному житті [47].

Впровадження громадсько-учасницької моделі може сприяти підвищенню рівня довіри між урядом та громадянами, формуванню прозорості та відповідальної системи управління, а також зміцненню демократичних інститутів. Вона здатна залучити громадян до активного вирішення соціальних проблем і забезпечити більш стійку та ефективну модель суспільного управління.

2.3 Функції неурядових організацій у процесах повоєнного відновлення

Неурядові організації (НУО) є важливими акторами в глобальних та локальних реакціях на кризи, викликані природними катастрофами, війнами, економічними зламами або соціальними потрясіннями. Їхня робота охоплює широкий спектр діяльності, від безпосередньої допомоги постраждалим до довгострокових програм відновлення та реінтеграції спільнот [52].

Неурядові організації (НУО) часто є першими, хто реагує на кризи, включаючи природні катастрофи, військові конфлікти, або епідемії. Їхня здатність до швидкого реагування і гнучкості дозволяє оперативно вирішувати невідкладні потреби постраждалих громад.

Одним із ключових аспектів невідкладної допомоги є логістика: збір, транспортування, та розподіл необхідних товарів. НУО співпрацюють з місцевими постачальниками та міжнародними донорами для забезпечення достатнього запасу води, їжі, медикаментів, і засобів гігієни. Ці організації також використовують досвід і знання місцевих умов для того, щоб забезпечити, що допомога досягає найбільш вразливих верств населення в найкоротші терміни.

НУО часто встановлюють тимчасові медичні центри, де надають первинну медичну допомогу, вакцинацію, та психологічну підтримку. Лікарі та медичні фахівці-волонтери працюють в екстремальних умовах для того, щоб мінімізувати ризики для здоров'я та життя постраждалих. Вони також проводять навчання для місцевого населення щодо основ самопомоги та профілактики захворювань [58].

Притулок є однією з найбільших потреб у період кризи. НУО активно працюють над забезпеченням тимчасового житла для постраждалих, що

може включати розгортання польових таборів або аранжування проживання у громадських приміщеннях, таких як школи або спортивні зали. Для довгострокового відновлення вони також можуть бути залучені в проекти будівництва домів для тих, хто втратив житло.

НУО активно використовують соціальні медіа для інформування громадськості, залучення волонтерів, та збору коштів. Платформи як Facebook, Twitter, та Instagram дозволяють їм швидко поширювати інформацію про потреби та акції допомоги, а також організовувати збори ресурсів і координувати дії на місцях. Це також сприяє підвищенню прозорості їхньої діяльності, забезпечуючи звітність перед донорами та бенефіціарами.

Невідкладна допомога, яку надають НУО, є життєво необхідною під час криз. Їхня робота не тільки полегшує страждання в короткостроковій перспективі, але й закладає основу для довготривалого відновлення та стабілізації постраждалих громад. Завдяки своїй гнучкості, швидкості реагування, та залученню громадськості, НУО є незамінними управлінцями у відновленні та реабілітації суспільств після криз [28].

Відновлення інфраструктури є фундаментальним аспектом довгострокового відновлення суспільства після кризи. Неурядові організації (НУО) грають вирішальну роль у цьому процесі, використовуючи свій досвід, ресурси та міжнародні контакти для відбудови основних об'єктів, що є життєво необхідними для повернення життя спільноти до норми.

Фази відновлення інфраструктури

1. Оцінка пошкоджень: Перший крок у відновленні інфраструктури полягає в точній оцінці збитків. НУО часто залучають спеціалістів і

використовують сучасні технології, такі як дрони та геоінформаційні системи, для картографування пошкоджень та визначення пріоритетних потреб у відбудові.

2. Забезпечення фінансування: Залучення фінансів є критичним елементом, і НУО активно працюють з міжнародними донорами, урядами та приватним сектором для забезпечення необхідних коштів. Вони розробляють детальні проектні пропозиції, що демонструють вартість, користь та стійкість запропонованих ініціатив.

3. Планування та проектування: НУО часто співпрацюють з місцевими інженерами та архітекторами для розробки планів відновлення, які відповідають місцевим потребам та стандартам. Важливим аспектом є врахування стійкості та адаптації до змін клімату у новій інфраструктурі.

4. Виконання робіт: Реалізація проектів з відновлення здійснюється через вибір підрядників та управління будівельними роботами. НУО забезпечують нагляд та контроль якості, аби впевнитись, що роботи виконуються ефективно і відповідно до проектних вимог.

5. Моніторинг та оцінка: Після завершення проектів НУО проводять моніторинг та оцінку, щоб визначити ефективність відновлювальних робіт та їх вплив на громаду. Це дозволяє виявити та усунути будь-які недоліки та покращити майбутні проекти [7].

Однією з ключових ролей НУО у відновленні інфраструктури є сприяння стійким будівельним практикам. Це включає використання матеріалів, які є екологічно чистими, економічно вигідними, та міцними для зменшення вразливості перед майбутніми катастрофами. Вони також пропагують розробку інфраструктури, яка є доступною для всіх членів

громади, включаючи вразливі групи, такі як люди з інвалідністю та літні громадяни.

Відновлення інфраструктури є комплексним процесом, що вимагає стратегічного планування, адекватного фінансування, та ефективного виконання. НУО відіграють незамінну роль у цьому процесі, забезпечуючи, що відновлення відбувається швидко та ефективно, відповідає потребам спільноти, та сприяє створенню більш стійкого майбутнього.

Соціальна згуртованість є критичним елементом для відновлення та стабілізації суспільств, особливо тих, які пережили конфлікти або катастрофи. Неурядові організації (НУО) відіграють вирішальну роль у зміцненні цих спільнот, сприяючи взаєморозумінню та відновленню довіри через організацію соціальних заходів, тренінгів та культурних ініціатив.

НУО ініціюють та проводять зустрічі та тренінги, які зосереджені на побудові діалогу між різними членами спільноти. Ці заходи часто включають:

- **Миротворчі тренінги:** Програми, що навчають навичкам мирного вирішення конфліктів, сприяння взаємопорозумінню та толерантності між різними етнічними та соціальними групами.
- **Семінари з реінтеграції:** Зосереджені на допомозі ветеранам війни, вимушено переміщеним особам та жертвам насильства адаптуватися до нормального життя в спільноті.
- **Зустрічі з участю спільноти:** Включають відкриті форуми, де місцеві жителі можуть висловити свої думки, побоювання та пропозиції щодо процесу відновлення [19].

Організація культурних заходів

Культурні заходи є особливо ефективними у зміцненні соціальної згуртованості, оскільки вони дозволяють членам спільноти спільно святкувати свою культурну ідентичність та спадщину. НУО часто організовують:

- **Фестивалі та виставки:** Ці заходи можуть бути орієнтовані на відновлення та збереження культурних традицій, що можуть бути загрозливі в умовах сучасних випробувань.
- **Театральні вистави та музичні концерти:** Сприяють вираженню емоцій і надають майданчик для обговорення соціальних питань через мистецтво.
- **Літературні вечори та поетичні читання:** Залучають членів спільноти до рефлексії та обміну досвідом через слово [41].

Активності НУО в області соціальної згуртованості не тільки сприяють відновленню внутрішніх зв'язків у спільноті, але й покращують загальну соціальну стабільність і довіру. Завдяки цим заходам люди відчують себе частиною більшої спільноти, розуміють, що їхні досвіди та втрати визнані, а їхній голос почутий.

Неурядові організації є невід'ємною частиною процесу відновлення та реабілітації, зокрема в аспектах соціальної згуртованості. Їхня діяльність не лише спрямована на миттєве вирішення кризових ситуацій, але й на зміцнення фундаменту для майбутнього розвитку, забезпечуючи стійкість, взаємопідтримку, та активну участь у спільному житті громад [57].

Неурядові організації відіграють критичну роль у відновленні та реабілітації суспільств після криз, які зумовлені природними катастрофами, війнами, економічними чи соціальними потрясіннями. Їхні функції охоплюють широкий спектр діяльностей, кожна з яких спрямована на

вирішення конкретних потреб постраждалих спільнот. Через свою незалежність, гнучкість та здатність до швидкого реагування, НУО є незамінними в управлінні кризовими ситуаціями.

НУО забезпечують невідкладну допомогу, включаючи роздачу їжі, води, забезпечення медичною допомогою та тимчасовим притулком, які є життєво важливими у перші години і дні після настання катастрофи. Вони також відіграють ключову роль у відновленні інфраструктури, підтримці соціальної згуртованості та відновленні довіри в суспільстві, що є основою для довгострокової стабілізації і розвитку.

Зокрема, відновлення інфраструктури сприяє відновленню нормального життя, тоді як заходи зі зміцнення соціальної згуртованості відновлюють внутрішні зв'язки та довіру, що є необхідними для миру і взаєморозуміння в постраждалих спільнотах. Ці заходи, разом із їхньою діяльністю з моніторингу і оцінки, забезпечують не тільки відновлення, але й прогрес у створенні більш стійких і справедливих суспільств [49].

Таким чином, вклад НУО в процеси відновлення та реабілітації є невимірно важливим, а їхня здатність адаптуватися та інноваційно підходити до вирішення викликів робить їх незамінними партнерами у побудові кращого майбутнього для постраждалих регіонів по всьому світу.

Висновки до другого розділу

У процесі аналізу стало зрозуміло, що громадянське суспільство є багатогранним явищем, яке відіграє ключову роль у відновленні суспільств після криз. Різні моделі демонструють, як організація громадянських інститутів може впливати на соціальну злагоду та розвиток.

Ліберальна модель США показує, як приватна ініціатива та мінімальне втручання держави сприяють активному залученню громадян до вирішення соціальних питань. Корпоративна модель Німеччини, зі своєю тісною співпрацею між державою та НУО, підкреслює ефективність спільних зусиль у наданні соціальних послуг. Соціально-капіталістична модель Швеції демонструє, як можна поєднати економічну ефективність із сильними соціальними гарантіями, створюючи умови для рівності та добробуту. Громадсько-учасницька модель Канади наголошує на важливості активної участі громадян у прийнятті рішень, що сприяє підвищенню довіри до уряду та прозорості.

Ці приклади показують, що ефективне громадянське суспільство має значний вплив на відновлення та стабілізацію постконфліктних країн. Україна, яка перебуває на шляху післявоєнного відновлення, може багато чого перейняти з цих моделей. Водночас, важливо враховувати місцеві реалії, розвивати правову базу, забезпечувати прозорість діяльності громадських організацій та активізувати залучення населення до соціальних і політичних процесів.

Головний висновок цього розділу полягає в тому, що громадянське суспільство, незалежно від моделі, є незамінним елементом у побудові сталого, демократичного і соціально справедливого суспільства. Для України цей досвід може стати основою для створення ефективних

механізмів взаємодії між державою та громадянами в умовах сучасних викликів.

РОЗДІЛ 3

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ПОВОЄННОЇ СТАБІЛІЗАЦІЇ

3.1. Успішні практики та ініціативи громадянського суспільства у повоєнних суспільствах

В Україні громадянське суспільство активно розвивається, вносячи значний вклад у демократичні процеси, права людини та соціальну справедливість. Різні регіони країни демонструють унікальні успішні практики та ініціативи, які мають особливе значення для розуміння потенціалу громадянського суспільства у пострадянських державах.

Ініціатива "Зелений Київ"

Програма "Зелений Київ" є однією з провідних екологічних ініціатив у столиці України, спрямованою на збільшення зелених насаджень та поліпшення екологічного стану міста. Ця програма активно залучає громадськість та місцеві неурядові організації до активностей з озеленення, включаючи насадження нових дерев, створення парків, скверів та інших зелених зон [36].

Ключові аспекти ініціативи:

1. **Насадження дерев:** Програма передбачає систематичне насадження дерев у міських районах, які потребують озеленення. Це включає не тільки центральні вулиці, але й спальні райони, де зелені зони можуть допомогти вирішити проблеми з якістю повітря та забезпечити місця для відпочинку містян.

2. **Озеленення міських територій:** Програма також включає розробку та реалізацію проектів з ландшафтного дизайну, створення нових зелених зон та вдосконалення існуючих парків та скверів.
3. **Освітні кампанії:** "Зелений Київ" реалізує низку освітніх проектів, спрямованих на підвищення екологічної обізнаності жителів. Кампанії включають семінари, лекції та інтерактивні заходи для дітей і дорослих, а також розповсюдження інформаційних матеріалів про важливість збереження природи та зелених зон [50].

Програма "Зелений Київ" має значний вплив на екологічний стан міста та якість життя його жителів. Ініціатива сприяє:

- **Зменшенню рівня забруднення повітря:** Збільшення кількості зелених насаджень допомагає поглинати вуглекислий газ та виділяти кисень, поліпшуючи якість повітря.
- **Збільшенню біорізноманіття:** Нові зелені зони створюють простір для життя різних видів флори та фауни, зберігаючи природні екосистеми.
- **Покращенню психологічного та фізичного здоров'я містян:** Зелені зони в містах сприяють відпочинку та рекреації, знижують стрес і підвищують загальний рівень задоволеності життям [55].

"Зелений Київ" є взірцевим прикладом того, як міські ініціативи можуть сприяти сталому розвитку та покращенню умов життя в урбанізованих середовищах. Ця програма демонструє, що систематичні зусилля у сфері озеленення міст можуть мати довгострокові позитивні наслідки для екології та суспільства.

Проект "Відновлення історичного Львова"

Проект "Відновлення історичного Львова" є однією з ключових ініціатив, спрямованих на охорону та реставрацію культурної спадщини Львова. Це

місто, відоме своїми пам'ятками архітектури та історії, зібрало зусилля місцевих організацій та міжнародних фондів для збереження своєї унікальності. Програма охоплює реставрацію старовинних будівель, вулиць, а також інших важливих об'єктів культурної спадщини.

Ключові аспекти ініціативи:

1. **Реставрація історичних будівель:** Проект зосереджений на відновленні фасадів, внутрішніх інтер'єрів, а також структурної цілісності історичних споруд, що вимагають уваги для збереження їх історичної цінності та безпеки.
2. **Оновлення вулиць:** В рамках ініціативи відновлено багато історичних вулиць, з акцентом на збереженні оригінальної бруківки та інших характеристик, що відображають історичний вигляд міста.
3. **Культурні заходи:** Програма також включає проведення культурних заходів, які популяризують історію та культуру Львова, в тому числі виставки, лекції, тематичні екскурсії, що допомагають підвищити обізнаність мешканців та гостей міста [41].

Проект "Відновлення історичного Львова" відіграє важливу роль у збереженні культурної ідентичності міста та його розвитку як туристичного напрямку:

- **Збереження культурної спадщини:** Програма ефективно сприяє збереженню архітектурних та культурних пам'яток, які є важливими для історичної та культурної ідентичності міста. Це дозволяє передати унікальні характеристики міста наступним поколінням.
- **Стимулювання туризму:** Відновлення історичних об'єктів збільшує привабливість Львова як туристичної дестинації, що сприяє зростанню місцевої економіки через туризм. Збільшення туристичного потоку веде

до росту доходів у готельному бізнесі, ресторанному господарстві та сувенірній торгівлі.

- **Соціально-економічний вплив:** Реставраційні роботи створюють робочі місця для місцевих жителів та сприяють збереженню ремесел та старовинних технік будівництва, що також є важливими для культурного розвитку [4].

Ініціатива "Відновлення історичного Львова" виявилася вельми успішною у збереженні культурного спадку міста та підвищенні його туристичної привабливості. Програма стала зразком ефективної взаємодії місцевої влади, громадськості та міжнародних партнерів у збереженні культурних цінностей.

Ініціатива "Мігрант UA" в Одесі

Одеса, відома своєю багатокультурністю і статусом великого портового міста, має давні традиції прийому мігрантів. Програма "Мігрант UA" в Одесі зосереджена на захисті прав мігрантів та біженців, їх соціальній адаптації та культурній інтеграції в місцеве суспільство.

Ключові аспекти ініціативи:

1. **Юридична підтримка:** Основою проекту є надання юридичної консультації мігрантам та біженцям. Це включає допомогу в оформленні документів, консультації з питань отримання статусу біженця, резидентства, а також захисту від незаконного видворення.
2. **Соціальна адаптація:** Програма працює над тим, щоб сприяти інтеграції мігрантів в місцеве суспільство через різноманітні культурні та освітні заходи. Це включає мовні курси, семінари про українську культуру, права та обов'язки.

3. Культурна інтеграція: "Мігрант UA" також сприяє взаєморозумінню між мігрантами та місцевим населенням, організовуючи культурні заходи, які дозволяють мігрантам поділитися своїми культурними традиціями, а місцевим жителям — краще зрозуміти нових членів своєї громади [6].

Програма "Мігрант UA" має велике значення для підтримки мігрантської спільноти в Одесі та сприяння їх інтеграції:

- **Підвищення правової обізнаності:** Мігранти отримують необхідну інформацію та підтримку, що дозволяє їм краще захищати свої права та інтегруватися в українське суспільство.
- **Зменшення соціальної ізоляції:** Заходи з соціальної адаптації та культурної інтеграції сприяють зниженню бар'єрів між мігрантами та місцевим населенням, зменшуючи відчуття ізоляції та чужорідності.
- **Позитивний вплив на місцеву спільноту:** Інтеграція мігрантів збагачує культурне різноманіття міста та сприяє більшій толерантності й відкритості серед жителів Одеси [8].

Ініціатива "Мігрант UA" в Одесі ефективно сприяє захисту прав мігрантів, їх соціальній адаптації та культурній інтеграції, відіграючи ключову роль у підтримці багатокультурності та інклюзивності в місті. Цей проект демонструє важливість комплексного підходу до питань міграції, який може служити прикладом для інших регіонів України та за її межами.

"Харків IT Cluster"

Харків, який став одним із провідних центрів IT-інновацій в Україні, розвиває свою технологічну екосистему через активну співпрацю між місцевими технологічними компаніями, університетами та іншими освітніми установами. Ініціатива "Харків IT Cluster" є однією з ключових в

цьому процесі, яка сприяє зміцненню місцевої ІТ-спільноти та підтримці інноваційного розвитку регіону.

Ключові аспекти ініціативи:

1. **Освітні курси та програми:** "Харків ІТ Cluster" організовує різноманітні освітні курси та програми, які допомагають молодим фахівцям та студентам отримати необхідні знання та навички в області ІТ. Ці програми включають вивчення програмування, системного аналізу, дизайну, а також бізнес-навички, необхідні для успішної роботи в сфері високих технологій.
2. **Хакатони та технологічні конкурси:** Регулярні хакатони та конкурси сприяють інноваціям та креативному мисленню серед молоді. Ці події надають учасникам можливість реалізувати власні ідеї, розробити прототипи і представити свої проекти потенційним інвесторам і роботодавцям.
3. **Стартап-інкубатори:** Ініціатива також включає створення стартап-інкубаторів, які надають підтримку новим ІТ-компаніям, допомагаючи їм у бізнес-плануванні, пошуку інвестицій, маркетингу та інших аспектах стартап-діяльності [16].

Ініціатива "Харків ІТ Cluster" має значний вплив на технологічний розвиток регіону та підготовку кваліфікованих ІТ-спеціалістів:

- **Збільшення кваліфікаційного потенціалу:** Програма допомагає молодим фахівцям здобути високоплатну роботу в ІТ-сфері, що сприяє зростанню загальнооекономічного рівня життя в регіоні.
- **Інноваційний розвиток:** Хакатони та інкубатори стимулюють інноваційну діяльність, залучаючи інвестиції та сприяючи розвитку високотехнологічних проєктів, які можуть мати міжнародне значення.

- **Позитивний вплив на місцеву економіку:** IT-сектор в Харкові стає все більш значущим для місцевої економіки, забезпечуючи робочі місця, збільшення податкових внесків і приваблення міжнародних інвестицій [34].

"Харків IT Cluster" є успішною ініціативою, що підтверджує важливість інвестицій у технологічну освіту та інновації як ключ до розвитку регіональної економіки і культури. Цей проект сприяє створенню стійкої IT-спільноти і може служити прикладом для інших регіонів України.

"Ветеран Хаб" у Дніпрі

У Дніпрі, місті з великою кількістю ветеранів військових дій, розроблено і реалізовано значну кількість соціальних проєктів, зокрема "Ветеран Хаб". Ця програма фокусується на комплексній підтримці ветеранів, включаючи психологічну допомогу, професійну перепідготовку та асистенцію у пошуку роботи, з метою сприяння їхньому ефективному включенню в цивільне життя.

Ключові аспекти ініціативи:

1. **Психологічна підтримка:** Програма забезпечує ветеранам доступ до кваліфікованих психологів та терапевтів, які спеціалізуються на проблемах, пов'язаних з посттравматичним стресовим розладом (ПТСР) та іншими психологічними викликами, характерними для людей, які повертаються з війни.
2. **Професійна перепідготовка:** "Ветеран Хаб" пропонує курси та тренінги, спрямовані на набуття нових навичок або удосконалення існуючих, що дозволяє ветеранам більш ефективно конкурувати на ринку праці. Програми часто включають технічну підготовку, управлінські курси та інші спеціалізовані тренінги.

3. Допомога у знаходженні роботи: Програма активно співпрацює з місцевими компаніями та організаціями для створення робочих місць для ветеранів, організовує ярмарки вакансій та сесії нетворкінгу [24].

Ініціатива "Ветеран Хаб" демонструє високу ефективність у ряді напрямків:

- 1. Покращення психологічного стану ветеранів:** Психологічна підтримка допомагає зменшити випадки ПТСР та інших психологічних труднощів серед ветеранів, що покращує їхню загальну якість життя.
- 2. Інтеграція ветеранів у цивільне суспільство:** Професійна перепідготовка та допомога у пошуку роботи забезпечують ветеранам можливості для соціальної та економічної інтеграції, дозволяючи їм відчувати себе цінними членами суспільства.
- 3. Позитивний вплив на місцеву економіку:** Включення ветеранів у робочий ринок сприяє економічному розвитку регіону, збільшує рівень зайнятості та знижує соціальну напругу [39].

"Ветеран Хаб" у Дніпрі є важливим проектом, який вирішує критичні проблеми адаптації ветеранів до мирного життя. Цей проект виявився дуже успішним у забезпеченні комплексної підтримки, сприяючи позитивним змінам в житті ветеранів та їх сімей. Це стало прикладом ефективної соціальної програми, яка може слугувати моделлю для подібних ініціатив у інших регіонах країни.

Ці ініціативи підтверджують, що активне та згуртоване громадянське суспільство може вирішувати широкий спектр соціальних, екологічних та економічних питань, ефективно впливаючи на добробут та стабільність у регіонах України. Завдяки своїй здатності адаптуватися до місцевих умов

та потреб, регіональні ініціативи сприяють сталому розвитку, інтеграції маргіналізованих груп та збереженню культурної ідентичності.

3.2. Механізми партнерства з міжнародними організаціями

Громадянське суспільство в Україні є динамічним і активним учасником національних та міжнародних процесів, зокрема у сферах захисту прав людини, екологічної безпеки, розвитку демократії та адвокації. Активне співробітництво з міжнародними організаціями відіграє значну роль у посиленні впливу громадянського суспільства на соціальні зміни, що впливає на суспільне життя країни.

Міжнародні донори, такі як ЄС, USAID, а також багато інших, надають значні фінансові ресурси для підтримки різноманітних проектів, спрямованих на розбудову демократії та зміцнення прав людини в Україні. Ці кошти допомагають у реалізації широкомасштабних ініціатив, які б без зовнішньої підтримки були б неможливі через обмежені внутрішні ресурси [55].

Багато міжнародних організацій надають не тільки фінанси, але й цінні знання та технічну експертизу, які допомагають українським НГО підвищити їхні організаційні здібності, покращити стратегії адвокації та ефективність впровадження проектів. Наприклад, тренінги, семінари та майстер-класи, які проводяться міжнародними експертами, сприяють підвищенню кваліфікації місцевих активістів.

Співпраця з міжнародними організаціями дозволяє українським НГО користуватися консультативною допомогою у вирішенні юридичних, економічних та соціальних питань. Це може включати допомогу в розробці законодавчих ініціатив, стратегій впливу на політику, а також в сфері моніторингу і оцінки впливу реалізованих проектів [44].

Європейський Союз (ЄС) активно сприяє розвитку громадянського суспільства в Україні через ряд програм та ініціатив, спрямованих на

підвищення громадської обізнаності, боротьбу з корупцією та підвищення рівня прозорості управління. Розглянемо декілька конкретних прикладів такої співпраці:

1. Проект "Стратегічні громади проти корупції"

- **Мета:** Посилити антикорупційні механізми на місцевому рівні в Україні.
- В місті Чернівці була реалізована ініціатива за підтримки ЄС, яка включала створення громадського антикорупційного центру. Центр сприяв залученню місцевих мешканців до моніторингу бюджетних витрат та впровадження прозорих механізмів у місцеве самоврядування.
- Завдяки проекту значно зросла обізнаність громадян щодо корупційних ризиків і методів їх подолання, а також було виявлено та зупинено кілька корупційних схем.
- **Наступні кроки:** Потребує залучення додаткового фінансування для розширення проекту на інші регіони України [43].

2. Програма "Європа для громадян"

- **Мета:** Стимулювання громадської участі у формуванні європейської ідентичності.
- В Одесі була організована серія освітніх заходів, які охоплювали лекції, майстер-класи та дебати на тему Європейської інтеграції та значення ЄС для України.
- Збільшення громадської активності та покращення розуміння європейських цінностей серед молоді.
- **Наступні кроки:** Розвиток мережі європейських клубів в університетах та коледжах для забезпечення тривалої євроінтеграційної освіти [34].

3. Ініціатива "Прозорість і відповідальність у держуправлінні"

- **Мета:** Впровадження європейських стандартів у систему державних закупівель.
- Запуск електронної системи закупівель ProZorro, що стала можливою завдяки фінансовій та технічній підтримці ЄС.
- Прозорість у процесах державних закупівель значно зросла, що допомогло знизити рівень корупції та зекономити значні кошти державного бюджету.
- **Наступні кроки:** Розширення системи на місцеві рівні управління, включення нових функціональних можливостей для більшої автоматизації [8].

4. Проект "Підтримка медійної свободи та незалежності медіа в Україні"

- **Мета:** Забезпечення незалежності медіа та підтримка журналістських розслідувань.
- Фінансування незалежного медіа-проекту "Слідство.Інфо", який проводив глибокі розслідування корупційних схем на високих рівнях уряду.
- Ряд розслідувань призвели до відставок та судових розглядів, що значно покращило рівень довіри до медіа.
- **Наступні кроки:** Забезпечення сталого фінансування для подальшої незалежної журналістської діяльності та розширення медійної грамотності серед населення [46].

Ці кейси демонструють конкретні результати та вплив міжнародної підтримки на ключові аспекти розвитку громадянського суспільства в Україні, вказуючи на потребу продовження та розширення таких ініціатив.

Співпраця між Програмою розвитку ООН (ПРООН) та місцевими НГО в Україні підкреслює значний вплив цієї взаємодії на відновлення та

сталий розвиток у регіонах, які постраждали від конфлікту. Через реалізацію проектів у сферах енергоефективності, підтримки підприємництва, відновлення інфраструктури та соціальної інтеграції, ПРООН вносить істотний вклад у поліпшення якості життя населення та зміцнення громад.

Основні досягнення:

- **Підвищення енергоефективності:** Проекти, зосереджені на модернізації інфраструктури, дозволили значно знизити витрати на енергію та покращити умови в освітніх закладах.
- **Розвиток місцевого бізнесу:** Забезпечення мікрогрантів малому та середньому бізнесу сприяло відновленню економічної активності і створенню нових робочих місць у постраждалих районах.
- **Реабілітація інфраструктури:** Відновлення важливих комунальних систем, зокрема водопостачання, відіграло ключову роль у нормалізації життя громад.
- **Соціальна підтримка:** Програми для переселенців допомогли забезпечити тимчасове житло і соціальні послуги, що є критично важливим для інтеграції в нові громади [18].

Проекти ПРООН стикаються з викликами, зокрема потребою у забезпеченні довгострокового фінансування та розширенні успішних ініціатив на більшу кількість громад. Крім того, існує потреба у постійному моніторингу та адаптації програм з урахуванням змінюваних потреб населення та динаміки конфлікту. Для подальшого успішного відновлення і сталого розвитку необхідно зосередити зусилля на розробці комплексних стратегій, що включають стійкість до нових викликів, зокрема кліматичних змін, і сприяють глибшій інтеграції громад у національну та міжнародну економічну систему. Очікується, що співпраця з ПРООН продовжить

відігравати ключову роль у цьому процесі, спираючись на досвід та ресурси міжнародного співтовариства для забезпечення відновлення і розвитку України.

Програма розвитку ООН (ПРООН) активно співпрацює з місцевими НГО в Україні для реалізації проектів, спрямованих на відновлення та сталий розвиток, особливо в регіонах, постраждалих від конфлікту на сході країни. Наведемо приклади та результат даної співпраці:

1. Проект "Енергоефективність для відновлення громад"

- **Мета:** Покращення умов життя в постраждалих громадах шляхом впровадження заходів з енергоефективності.
- В місті Слов'янськ було модернізовано системи опалення у двох школах, що дозволило значно зменшити витрати на комунальні послуги та забезпечити кращі умови для навчання дітей.
- Економія бюджетних коштів, підвищення комфорту в освітніх установах.
- **Наступні кроки:** Розширення проекту на інші соціально значимі об'єкти в регіоні.

2. Проект "Підтримка малого та середнього бізнесу в зоні конфлікту"

- **Мета:** Відновлення економіки шляхом підтримки місцевих підприємців.
- В місті Краматорськ була створена програма мікрогрантів для підтримки малих фермерських господарств, які постраждали внаслідок бойових дій.
- Відновлення та розширення виробничих потужностей, створення нових робочих місць.
- **Наступні кроки:** Залучення додаткового фінансування для розширення програми на інші регіони.

3. Проект "Відновлення інфраструктури"

- **Мета:** Відновлення важливої інфраструктури для забезпечення нормального функціонування постраждалих громад.
- Реконструкція водопровідної системи в місті Лисичанськ, яка була пошкоджена під час конфлікту.
- Забезпечення стабільного доступу до питної води для місцевого населення.
- **Наступні кроки:** Моніторинг та подальше обслуговування системи для запобігання нових аварій.

4. Проект "Соціальна інтеграція переселенців"

- **Мета:** Допомога в інтеграції внутрішньо переміщеним особам через надання житла, роботи та соціальних послуг.
- Створення центрів тимчасового розміщення у місті Маріуполь, де переселенці могли отримати тимчасове житло та необхідну допомогу.
- Поліпшення життєвих умов для сотень сімей, забезпечення дітей доступом до освіти та медичними послугами.
- **Наступні кроки:** Розширення програми забезпечення житлом, зокрема через будівництво довгострокового житла для переселенців [31].

Ці проекти ілюструють як міжнародна підтримка, надана через ПРООН, допомагає Україні відновлювати інфраструктуру, економіку, а також покращувати соціальне середовище в регіонах, постраждалих від конфлікту. Наступні кроки залежатимуть від залучення додаткових ресурсів і розширення масштабів існуючих ініціатив для забезпечення сталого розвитку та довгострокової стабілізації.

Співпраця між Програмою розвитку ООН (ПРООН) і місцевими НГО в Україні продемонструвала значну ефективність у відновленні і сталому розвитку регіонів, що постраждали від конфлікту на сході країни. Ця співпраця не тільки сприяла поліпшенню інфраструктури та економічному зростанню, але й внесла важливий вклад у соціальну стабілізацію та зміцнення громадської довіри до державних інституцій.

Загальні досягнення співпраці:

- **Енергоефективність і освіта:** Проекти з енергоефективності не тільки покращили умови навчання в школах, але й забезпечили довгострокову економію коштів на комунальні послуги, що є критично важливим для бюджетів місцевих громад.
- **Підтримка підприємництва:** Мікрогранти для малого та середнього бізнесу в зоні конфлікту дозволили підприємцям відновити та розширити свою діяльність, що сприяло створенню робочих місць та зміцненню економіки.
- **Відновлення інфраструктури:** Реконструкція критично важливої інфраструктури, такої як водопровідні системи, відновила нормальне функціонування постраждалих громад та забезпечила життєво необхідні ресурси для їхнього повсякденного життя.
- **Інтеграція переселенців:** Програми соціальної інтеграції забезпечили тимчасове житло та необхідну підтримку для внутрішньо переміщених осіб, сприяючи їхньому відновленню та адаптації у нових громадах [22].

Незважаючи на значні успіхи, перед Україною і ПРООН стоять виклики, зокрема необхідність забезпечення сталості проектів та розширення їх на більш широкий спектр громад. Це включає не тільки фізичне відновлення, але й подальше залучення міжнародного фінансування, розробку нових програм для економічного розвитку, а також

створення нових можливостей для соціального згуртування та психологічної підтримки постраждалих. Продовження та розширення співпраці між ПРООН та українськими НГО може призвести до додаткових інвестицій у відновлення та розвиток України, зокрема у забезпеченні сталого розвитку та адаптації до змін клімату, що стане критично важливим в умовах глобальних змін.

USAID (United States Agency for International Development) є агентством Сполучених Штатів Америки, яке надає міжнародну допомогу з метою сприяння соціальному та економічному розвитку у країнах, що розвиваються. В Україні USAID активно працює з початку 1990-х років, забезпечуючи підтримку в широкому спектрі секторів, включаючи економічний розвиток, охорону здоров'я, реформування уряду, і захист прав людини.

Ось кілька конкретних прикладів проектів, реалізованих USAID в Україні:

1. Проект "Транспарентність в управлінні на місцевому рівні"

- **Мета:** Зміцнення прозорості та відповідальності місцевих органів влади.
- В місті Вінниця було впроваджено програму електронного урядування, що дозволило громадянам ефективніше взаємодіяти з місцевою владою та слідкувати за ходом виконання рішень.
- Підвищення довіри громадян до місцевої влади, зменшення корупційних ризиків.
- **Наступні кроки:** Розширення програми на інші регіони України з адаптацією до місцевих умов.

2. Програма підтримки малого та середнього бізнесу

- **Мета:** Забезпечення доступу до фінансів та ресурсів для малих підприємств.

- Надання мікрокредитів для фермерських господарств у Черкаській області, що дозволило розширити виробництво та ввести нові технології.
- Збільшення доходів малих фермерів, підвищення конкурентоспроможності на внутрішньому та зовнішньому ринках.
- **Наступні кроки:** Розробка додаткових програм фінансової підтримки з акцентом на інновації та експортну діяльність [57].

3. Проект "Правова допомога населенню"

- **Мета:** Забезпечення доступу до правової інформації та послуг для вразливих верств населення.
- Відкриття центрів безкоштовної правової допомоги в Донецькій області для людей, постраждалих від війни.
- Надання правової допомоги понад 10,000 осіб, вирішення сотень справ, пов'язаних із порушенням прав людини.
- **Наступні кроки:** Розширення мережі центрів на інші регіони та підвищення кваліфікації юристів [22].

4. Програма "Зміцнення громадянського суспільства"

- **Мета:** Підтримка НГО в їх зусиллях по захисту прав людини та розвитку демократії.
- Фінансування проекту "Голос громади", який дозволив НГО проводити моніторинг виборів та адвокаційні кампанії на підтримку законодавчих реформ.
- Підвищення рівня громадської активності, впровадження змін в законодавство, що сприяють прозорості та справедливості.
- **Наступні кроки:** Подальше залучення громадськості у процеси прийняття рішень на всіх рівнях управління [22].

Ці кейси підкреслюють важливість і успіх співпраці між USAID і українськими громадянськими організаціями у стимулюванні соціального та економічного розвитку, покращенні управління та захисті прав людини.

Проекти, реалізовані за підтримки USAID, охоплюють широкий спектр сфер — від місцевого самоврядування та прозорості урядових закупівель до підтримки малого та середнього бізнесу, а також надання правової допомоги населенню. Ці ініціативи не лише сприяли покращенню економічного стану та правової обізнаності громад, але й зміцнили основи демократії та громадської участі в Україні.

Основні досягнення:

- **Підвищення прозорості управління** — впровадження електронних систем урядування та платформ для моніторингу державних закупівель значно зменшило можливості для корупції.
- **Економічне зміцнення регіонів** — підтримка місцевого бізнесу та сільськогосподарських ініціатив допомогла стимулювати розвиток економіки на місцевому рівні, забезпечити робочі місця та підвищити добробут громад.
- **Зміцнення правової держави** — розширення доступу до правових послуг для широких верств населення, особливо в умовах військового конфлікту, сприяло захисту прав та свобод громадян.
- **Активізація громадської участі** — навчання та організація громадських ініціатив підвищили рівень залучення громадян в процеси прийняття рішень та контроль за діяльністю влади [47].

На шляху до подальших успіхів залишаються виклики, які потребують уваги та ресурсів. Серед них — необхідність забезпечення сталого фінансування для тривалих проектів, розширення успішних

ініціатив на більшу кількість регіонів, а також поглиблення співпраці з урядовими структурами для закріплення реформ.

Перспективи майбутньої співпраці між USAID та українськими НГО виглядають оптимістично. Очікується продовження та розширення підтримки в ключових сферах, а також запуск нових проектів, що відповідають сучасним викликам, з якими стикається Україна. Важливим аспектом залишається підтримка відновлення східних регіонів країни та інтеграція цих територій у ширший економічний та соціальний контекст України.

Співпраця між міжнародними організаціями та громадянським суспільством України відіграє важливу роль у підтримці та розвитку демократичних процесів та прав людини в країні. Це співробітництво включає фінансову та консультативну підтримку, що дозволяє реалізувати великомасштабні проекти з розвитку демократії, боротьби з корупцією та підвищення прозорості управління. Практичні результати таких проектів значно підвищують здібності громадських організацій до адвокації, моніторингу державних дій та включення громадськості у процес прийняття рішень. Міжнародні ініціативи також сприяють розвитку медіа, незалежності журналістики та підтримці малого та середнього бізнесу, що є критично важливим для забезпечення стабільного та динамічного розвитку країни.

3.3. Шляхи підвищення ефективності громадянського суспільства у постконфліктному контексті

Для підвищення ефективності громадянського суспільства в постконфліктному контексті в Україні, критично важливим є глибоке розуміння і врахування як внутрішнього досвіду країни, так і міжнародного досвіду держав, які мають схожі історії відновлення після конфліктів. Україна, зіткнувшись з величезними викликами внаслідок тривалого конфлікту на своєму сході, потребує злагоджених зусиль на різних рівнях - від місцевих громад до національної політики.

Зокрема, необхідно аналізувати та адаптувати кращі практики та невдачі з інших країн, які успішно вирішували аналогічні завдання. Наприклад, досвід країн, які пережили Балканські війни чи конфлікт в Руанді, може надати цінні уроки з питань реконструкції інфраструктури, відновлення соціальної тканини та просування прав людини і справедливості, які є основою для сталого миру та розвитку [18].

Акцент на власному досвіді України має бути направлений на аналіз досягнень і недоліків у мобілізації громад, участі громадян у процесах відновлення, а також на ефективності вже впроваджених проєктів. Такий підхід дозволить більш точно ідентифікувати потреби та пріоритети, а також формувати стратегії, які враховують специфіку українського контексту та забезпечують високу віддачу від інвестицій в суспільний розвиток.

Забезпечення взаємодії між державними структурами, міжнародними організаціями та громадянським суспільством, налагодження ефективного діалогу та обміну інформацією стануть ключем до успішного

постконфліктного відновлення та підвищення стійкості України до майбутніх викликів.

Посилення інституційної спроможності НГО в Україні є ключовим фактором для ефективної роботи у постконфліктних умовах. Це не тільки підвищує їхню оперативну ефективність, але й забезпечує більш високий рівень довіри та підтримки з боку міжнародної спільноти та місцевого населення. Основні напрями, які потребують уваги, включають:

- **Підвищення кваліфікації персоналу:** Це включає навчання управлінських навичок, проектного менеджменту, звітності, моніторингу та оцінки проектів.
- **Вдосконалення внутрішніх процесів:** Оптимізація робочих процедур, впровадження сучасних ІТ-рішень для кращого документообігу та управління даними.
- **Управління ресурсами:** Розробка ефективних стратегій для залучення фінансування, управління активами та ресурсами організації [4].

Міжнародна підтримка є важливою для підвищення спроможностей українських НГО. Співпраця з міжнародними організаціями, такими як ЄС, ООН, а також іншими міжнародними та регіональними агентствами, може включати:

- **Тренінги та семінари:** Навчання здійснюється за такими напрямками як лідерство, кризове управління, робота з донорами, оцінка потреб громади та впливу діяльності.
- **Технічна допомога:** Консультації щодо впровадження сучасних ІТ-рішень, систем моніторингу та оцінки, вдосконалення комунікаційних стратегій.

- **Обмін досвідом та навчальні поїздки:** Візити до країн, що мають успішний досвід відновлення після конфліктів, для вивчення їх підходів та адаптації в Україні [4].

Після війни в 1990-х роках, Боснія та Герцеговина стикалася з схожими викликами. Місцеві НГО активно співпрацювали з ЄС та ООН, що допомогло їм вибудувати сильні та ефективні організації. Ця співпраця включала технічну допомогу, фінансування та обмін кращими практиками, особливо у сферах управління ресурсами, волонтерства та розвитку громад.

У результаті боснійські НГО стали ключовими учасниками у процесах відновлення країни, а також в механізмах розбудови миру та реконсиляції на національному рівні. Цей досвід може слугувати важливим уроком для України в контексті підвищення спроможностей власних громадських організацій.

Локальний розвиток є критично важливим для постконфліктної віднови, оскільки він безпосередньо впливає на повсякденне життя громадян та сприяє відновленню нормальної життєдіяльності у спільнотах. Громадянське суспільство відіграє ключову роль у цьому процесі, ініціюючи та реалізуючи проекти, які забезпечують соціальний, економічний і культурний розвиток на місцевому рівні.

Основні напрямки діяльності:

- **Реконструкція інфраструктури:** Відновлення доріг, мостів, шкіл, лікарень і інших ключових об'єктів, що є основою для нормального функціонування громади.
- **Економічний розвиток:** Запуск програм підтримки малого та середнього бізнесу, сільського господарства, а також ініціатив, спрямованих на створення нових робочих місць.

- **Соціальні проекти:** Реалізація програм з підтримки освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, в тому числі для вразливих груп населення.
- **Культурне відродження:** Ініціативи зі збереження та відновлення культурної спадщини, організація культурних заходів, що сприяють згуртуванню громади та відновленню її ідентичності [6].

Залучення громад до планування та реалізації проектів є фундаментальним для успіху будь-якої ініціативи, оскільки самі громадяни найкраще розуміють свої потреби та пріоритети. Важливо використовувати такі механізми залучення, як громадські слухання, опитування, робочі групи та публічні обговорення для гарантії того, що проекти відповідають реальним потребам населення.

Після геноциду 1994 року Руанда зіткнулася з колосальними викликами відновлення. Місцеві НГО зіграли значну роль у відновленні країни, активно беручи участь у проектах з реконструкції житла та інфраструктури. Зокрема, ініціативи зі зведення нових будинків та відновлення сільськогосподарської діяльності допомогли не тільки повернути людей до нормального життя, але й відновити економіку. Залучення громад до планування цих проектів забезпечило їх високу ефективність та прийнятність серед населення, що стало критично важливим для соціальної когезії та національного примирення. Ці ініціативи з Руанди демонструють важливість активної участі громадянського суспільства у відновленні постконфліктних держав та можуть служити важливим уроком для України в її зусиллях щодо локального розвитку та відновлення.

Підвищення прозорості та відповідальності є необхідним для зміцнення довіри населення до державних інституцій, особливо в

постконфліктних умовах, де часто спостерігається високий рівень корупції та недоліки управління. Громадянське суспільство має відіграти активну роль у вимогах до уряду забезпечити прозорість дій та відповідальне використання публічних ресурсів.

Роль громадянського суспільства

- 1. Моніторинг і контроль:** НГО та активісти можуть здійснювати моніторинг державних програм, державних закупівель, використання бюджетних коштів, а також реалізацію політик та ініціатив. Це допомагає виявляти та вказувати на корупційні схеми, зловживання та інші порушення.
- 2. Звітність та залучення громадськості:** Забезпечення зворотного зв'язку між громадянами та урядом через публічні слухання, консультації та форуми. Це створює майданчик для вираження громадських інтересів і забезпечує уряду напрямки для дій та корективи.
- 3. Прозорість даних:** Просування ідеї відкритих даних та доступу до інформації, щоб громадяни могли самостійно аналізувати та оцінювати діяльність уряду. Впровадження технологій для забезпечення доступу до інформації про бюджетні витрати, плани розвитку та інші важливі урядові документи [11].

Після вторгнення 2001 року та зміни режиму, Афганістан зіткнувся з величезними викликами в управлінні міжнародною допомогою та внутрішніми ресурсами. НГО та міжнародні організації активно працювали над впровадженням проектів, які б забезпечили прозорість використання цих ресурсів. Один з таких проектів включав моніторинг та оцінку ефективності допомоги, а також залучення місцевих громад до обговорення та планування відновлювальних заходів.

Це сприяло підвищенню прозорості в управлінні ресурсами та зміцнило відповідальність державних інституцій перед населенням, що в кінцевому підсумку сприяло відновленню довіри громадян до уряду та зменшенню корупції.

Забезпечення прозорості та відповідальності в постконфліктному контексті не лише покращує управління та використання ресурсів, але й є ключовим фактором для відновлення та підтримання миру та стабільності. Громадянське суспільство в Україні може взяти на себе важливу роль у цьому процесі, використовуючи досвід країн, які стикалися з подібними викликами, для підвищення своєї ефективності і впливу на урядову політику та практики.

Відновлення прав людини та реінтеграція жертв конфлікту є ключовими для створення стійкого миру та запобігання повторенню конфліктів. Громадянське суспільство відіграє важливу роль у цьому процесі, забезпечуючи захист та підтримку тим, хто найбільше постраждав від конфлікту.

Основні напрямки діяльності:

- **Захист прав біженців і переміщених осіб:** Забезпечення доступу до житла, медичних послуг, освіти та соціального забезпечення. Це включає правову допомогу для захисту їх прав та інтересів.
- **Психосоціальна підтримка:** Організація психотерапевтичної допомоги та програм реабілітації для жертв конфлікту, щоб допомогти їм подолати травми та адаптуватися до нових умов життя.
- **Економічна реінтеграція:** Програми з професійного навчання та забезпечення роботою, особливо для колишніх бойовиків, біженців та переміщених осіб, для їхнього успішного повернення в суспільство.

- **Залучення спільноти:** Розвиток місцевих ініціатив, що сприяють соціальному згуртуванню та взаєморозумінню між різними групами населення [39].

Колумбія впровадила комплексні програми реінтеграції для колишніх членів ФАРК після угоди про мир у 2016 році. Ці програми включали:

- **Психосоціальну підтримку:** Надання психологічної допомоги для адаптації до цивільного життя.
- **Професійне навчання:** Курси та тренінги, що дозволяли колишнім бойовикам здобути нові навички та знання, необхідні для роботи в мирний час.
- **Допомога в знаходженні роботи:** Співпраця з приватним та державним секторами для створення можливостей працевлаштування.
- **Підтримка у створенні нового життя:** Забезпечення житлом та іншою необхідною інфраструктурою для колишніх бойовиків та їхніх сімей [3].

Ці заходи сприяли успішній соціальній та економічній інтеграції тисяч колишніх бойовиків, зменшуючи ризик повторення конфлікту та сприяючи сталому миру в Колумбії.

На основі досвіду Колумбії, Україна може розробити власні програми реінтеграції для постраждалих від конфлікту регіонів, включаючи Донбас. Це включає не тільки підтримку переселенців та жертв війни, але й зусилля з реінтеграції колишніх учасників бойових дій на обох сторонах конфлікту. Важливим є забезпечення прозорості цих програм, активне залучення громадськості до їх моніторингу та оцінки, а також зміцнення правової бази для захисту прав усіх учасників процесу [33].

Україна стоїть перед викликами відновлення та стабілізації в постконфліктний період, особливо на сході країни. В цьому процесі

ключову роль відіграє активізація громадянського суспільства, що спрямована на зміцнення демократії, забезпечення прав людини та соціально-економічний розвиток.

Міжнародні організації, такі як Європейський Союз, USAID, та інші міжнародні донори, відіграють важливу роль у підтримці громадянського суспільства в Україні:

- **Фінансова підтримка:** Міжнародні донори надають фінансування для широкого спектру проектів, від підтримки прав людини до економічного розвитку.
- **Передача знань та технологій:** Програми побудови капітетів, навчання та обмін досвідом допомагають українським НГО підвищити свою ефективність і впливовість.

Стратегії зміцнення

- **Інституційне зміцнення:** Українські НГО працюють над покращенням управлінських структур, забезпеченням прозорості діяльності та підвищенням кваліфікації своїх кадрів.
- **Розвиток місцевих ініціатив:** Велика увага приділяється мобілізації місцевих спільнот для участі у розробці та впровадженні проектів, що відповідають їхнім потребам.
- **Партнерства:** Створення та підтримка партнерських відносин між урядовими та некомерційними організаціями для спільної реалізації програм [11].

Приклади ефективної взаємодії

- **Розбудова громадського діалогу:** Українські НГО ініціюють платформи для діалогу між громадянами та владою, що сприяє залученню громадськості до управління та вирішення місцевих проблем.
- **Проекти соціальної інтеграції:** Впровадження програм для підтримки внутрішньо переміщених осіб і жертв конфлікту, які включають забезпечення житлом, роботою, психологічною та юридичною підтримкою. Попри значний прогрес, Україні потрібно подолати декілька викликів:
- **Залежність від зовнішнього фінансування:** Потреба у диверсифікації джерел фінансування для забезпечення сталості громадянських ініціатив.
- **Підтримка у важкодоступних регіонах:** Забезпечення рівномірного розподілу ресурсів і уваги до всіх регіонів, особливо тих, що постраждали від конфлікту [56].

Україна зробила значні кроки у зміцненні свого громадянського суспільства, проте подальша робота потребує координації з міжнародними партнерами та розширення внутрішніх зусиль для досягнення сталого розвитку та демократичних цілей.

Використання міжнародного досвіду та адаптація кращих практик з інших країн, які вже пройшли через схожі випробування, може значно збагатити та оптимізувати відновлювальні процеси. Аналіз успіхів та невдач в мобілізації громад та реалізації проектів дає можливість краще розуміти потреби та виклики, що стоять перед Україною в цьому напрямку.

Синергія між державними структурами, міжнародними партнерами, і громадянським суспільством, а також налагодження ефективного діалогу

між усіма зацікавленими сторонами є ключовим для досягнення сталого розвитку та підтримки миру. Особливу увагу слід звернути на посилення інституційної спроможності НГО, що включає підвищення кваліфікації персоналу, вдосконалення внутрішніх процесів, і забезпечення ефективного управління ресурсами. Міжнародні організації можуть надавати цінні ресурси у вигляді тренінгів, технічної допомоги, і обміну досвідом.

Врахування внутрішніх та зовнішніх факторів, що впливають на розвиток громадянського суспільства в постконфліктній Україні, дозволить формувати більш точні стратегії відновлення і зміцнення суспільної тканини. Усвідомлення інтегрованого підходу до розв'язання постконфліктних завдань відіграє вирішальну роль у підвищенні ефективності та довгостроковому успіху громадянського суспільства в Україні.

Висновок до третього розділу

Підсумовуючи основні напрямки та виклики, з якими стикається Україна в процесі розвитку і зміцнення громадянського суспільства після тривалого конфлікту. Основні розділи обговорюють успішні практики та ініціативи в різних регіонах, розглядають роль міжнародних організацій у підтримці та партнерстві, а також надають конкретні рекомендації для підвищення ефективності діяльності громадянських ініціатив.

Активна участь громадянського суспільства, співпраця з міжнародними партнерами та імплементація перевірених міжнародних практик є ключовими для успішного відновлення та довготривалої стабілізації в постконфліктних умовах. Інтеграція внутрішніх і зовнішніх ресурсів, зокрема капіталу, знань і технічної експертизи, допоможе Україні ефективно вирішувати нагальні соціальні, економічні та політичні проблеми, забезпечуючи рівний розвиток всіх регіонів.

Досвід інших країн, які пережили конфлікти та успішно пройшли шлях відновлення, може слугувати цінним джерелом натхнення та навчання для українського громадянського суспільства. Зокрема, аспекти інституційного зміцнення, локального розвитку, прозорості та реінтеграції потребують подальшої уваги і вдосконалення, щоб забезпечити стійкість і прогрес української держави.

Підтримка від міжнародних організацій і продовження внутрішньої мобілізації громадських ресурсів та ініціатив стануть основою для створення ефективного громадянського суспільства, яке зможе відігравати вирішальну роль у відновленні та розвитку України.

ВИСНОВКИ

У підсумку проведеного дослідження було комплексно розглянуто суспільно-політичний аналіз громадянського суспільства в Україні як чинника стабілізації у повоєнний час. Результати підтвердили, що громадянське суспільство в сучасних умовах є не лише допоміжною соціальною сферою, а й одним із ключових структурних елементів національної політичної системи, який безпосередньо впливає на стійкість держави, її демократичний розвиток та ефективність відбудовчих процесів.

1. Аналіз теоретико-методологічних засад показав, що громадянське суспільство у політичній науці трактується багатовимірно. Від ліберального бачення (А. де Токвіль, Л. Даймонд), де акцент зроблено на індивідуальних правах і вільних асоціаціях, до комунітаристських підходів (Ч. Тейлор, А. Етціоні), що розглядають його як основу соціальної інтеграції та відновлення довіри, та критичних теорій (Ю. Габермас, А. Грамші), які наголошують на його ролі у протидії домінуванню держави й капіталу. Системний аналіз дозволив зробити висновок, що громадянське суспільство в умовах повоєнної трансформації слід осмислювати як мультифункціональний стабілізаційний чинник, здатний забезпечити водночас і демократичну участь, і контроль над владою, і формування соціальної згуртованості.

2. Вивчення особливостей розвитку та функціонування громадянського суспільства в Україні під час війни засвідчило, що воно стало унікальним прикладом масової мобілізації громадянських ресурсів. Волонтерські мережі, благодійні фонди та незалежні ініціативи проявили себе як альтернативні механізми державного управління у кризових умовах. Цей феномен підтверджує тезу Р. Патнема про соціальний капітал як основу ефективності демократії: горизонтальні мережі довіри та

співпраці, які виникли в Україні, створили міцний фундамент для подальшої стабілізації. Досвід війни показав, що громадянське суспільство виконує не лише компенсаторну функцію, а й стає ключовим агентом легітимації державної влади та зовнішньополітичного представництва.

3. Дослідження ролі громадських ініціатив та неурядових організацій у процесах відбудови дозволяє стверджувати, що саме цей сектор стане провідним у забезпеченні прозорості, інклюзивності та підзвітності відновлювальних процесів. Залучення громадянського суспільства до реалізації програм відбудови відповідає концепції «good governance», яку активно просувають міжнародні організації. Український досвід доводить, що лише за умови інтеграції державних програм з громадськими ініціативами можна досягти довгострокового миру та соціально-політичної стабільності.

4. Активізація громадянського суспільства має безпосередні суспільно-політичні наслідки для демократичного розвитку України. Вона сприяла зростанню політичної культури громадян, формуванню нових стандартів підзвітності та прозорості влади, а також зміцненню демократичного порядку денного. Як показує досвід перехідних демократій (Південна Корея, Польща), саме активне громадянське суспільство є тим фактором, що запобігає авторитарному реваншу та посилює консолідацію демократії. У випадку України можна говорити про формування нового типу політичної ідентичності, заснованої на принципах солідарності, участі та відповідальності.

5. Розроблені у дослідженні рекомендації стосуються підвищення ефективності громадянського суспільства у післявоєнний час. По-перше, необхідним є інституційне закріплення партнерства між державою та громадянським суспільством через створення консультативних рад,

дорадчих органів і механізмів участі громадян у прийнятті рішень. По-друге, важливо забезпечити стале фінансування та підтримку неурядових організацій, зокрема шляхом міжнародних грантів і державних програм співфінансування. По-третє, необхідно розбудовувати системи громадського контролю, які б гарантували прозорість відбудовчих процесів та мінімізували корупційні ризики. По-четверте, слід сприяти розвитку просвітницьких програм, орієнтованих на підвищення політичної культури та громадянської свідомості, що забезпечить сталий демократичний розвиток. По-п'яте, акцент варто робити на підтримці локальних ініціатив, які зміцнюють соціальну згуртованість та створюють сталі практики самоорганізації.

Таким чином, дослідження доводить, що громадянське суспільство України вже сьогодні виступає одним із найважливіших суб'єктів політичної системи, а в повоєнний час воно має стати центральним чинником стабілізації та демократичної трансформації держави. Його мобілізаційний потенціал, здатність до саморегуляції та висока довіра громадян роблять цей сектор стратегічним ресурсом у відбудові країни, зміцненні демократичних інститутів та утвердженні України як сучасної європейської держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Бекешкіна І. Е., Гайдай О. О. Громадянське суспільство в Україні: становлення та виклики : монографія. Київ. Фонд «Демократичні ініціативи», 2018. 210 с.
2. Березюк, О. В. Роль НГО в процесах національного примирення в Україні, *Український соціологічний часопис*, 2020, № 1, С. 58-76.
3. Бойко, Л. Б. Громадянське суспільство в Україні: виклики постконфліктної інтеграції, *Журнал політичних студій*, 2016, № 3, С. 45-60.
4. Бондаренко, Г. К. Моделі громадянського суспільства в постраждалих від конфліктів регіонах, *Науковий вісник Дипломатичної академії України*, 2016, Вип. 23, С. 92-108.
5. Гавриленко О. А. Громадянське суспільство: теоретико-методологічний аналіз : монографія. Київ : Видавництво КНУ, 2019. 312 с.
6. Голобуцький О. Інститути громадянського суспільства в Україні: взаємодія з державою : монографія. Київ, Центр Разумкова, 2019. 220 с.
7. Гончарук А. І. Громадянське суспільство і держава: механізми взаємодії в умовах трансформації : монографія. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2020. 292 с.
8. Городецька, М. Д. Соціальна активність громад в контексті постконфліктного відновлення: уроки для України, *Український журнал соціальних наук*, 2018, № 2, С. 33-47.
9. Європейська інтеграція та громадянське суспільство в Україні : колект. монографія, за ред. О. Ярош. Київ : НІСД, 2020. 296 с.
10. Зеленський, І. О. Вплив міжнародних організацій на розвиток громадянського суспільства в Україні, *Вісник Львівського університету*, 2019, Вип. 35, С. 142-158.

- 11.Зеленько Г. І. Демократичний транзит в Україні: інституційний вимір : монографія. Київ, *ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України*, 2012. 340 с.
- 12.Карась І. В. Громадянське суспільство: європейські стандарти та українські реалії : монографія. Львів : *Літопис*, 2017. 280 с.
- 13.Кармазіна М. Ф. Політична трансформація українського суспільства у посттоталітарний період : монографія. Київ : *ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України*, 2014. 398 с.
- 14.Козак, І. В. Ефективність громадянських ініціатив у трансформації постконфліктних суспільств, *Журнал соціальних реформ*, 2020, № 6, С. 134-148.
- 15.Кравчук, П. В. Вплив громадянського суспільства на демократичні процеси в постконфліктних країнах: випадок України, *Журнал соціальних досліджень*, 2018, № 5, С. 110-125.
- 16.Кравчук, П. П. Участь громадянського суспільства в політичному відновленні України, *Вісник політичних наук*, 2017, № 3, С. 112-127.
- 17.Кузьменко, О. О. Реформування громадянського суспільства в умовах постконфліктного суспільства: досвід Східної Європи, *Науковий вісник НаУКМА*, 2017, Вип. 24, С. 99-115.
- 18.Кучер, А. Г. Стратегії розвитку громадянського суспільства в Україні після Революції Гідності: успіхи та виклики, *Український соціологічний журнал*, 2017, № 4, С. 75-88.
- 19.Левенець Ю. А. Політична система та інституційні зміни в Україні : монографія. Київ : *Парламентське видавництво*, 2018. 354 с.
- 20.Левицька, С. М. Роль громадянського суспільства у відновленні справедливості та законності, *Часопис правових досліджень*, 2022, № 4, С. 45-60.
- 21.Лютий Т. В. Свобода, справедливість, демократія: філософські підвалини громадянського суспільства : монографія. Київ : *Дух і Літера*, 2016. 344 с.

- 22.Макарова О. В. Соціальна згуртованість в Україні: теорія, вимірювання, практика : монографія. Київ : *Інститут демографії та соціальних досліджень*, 2021. 276 с.
- 23.Мельник, Л. А. Громадянське суспільство і постконфліктне відновлення: теорії та практики,*Український політичний журнал*, 2019, № 2, С. 34-49.
- 24.Михайленко, В. В. Стратегії розвитку громадянського суспільства в постконфліктних регіонах України, *Східноєвропейський історичний вісник*, 2019, № 12, С. 162-174.
- 25.Петренко, О. В. Внесок НГО в місцеве самоврядування в умовах постконфлікту, *Вісник соціальних наук*, 2021, № 1, С. 77-89.
- 26.Кучерук, Т. А. Механізми взаємодії держави та громадянського суспільства в постконфліктних територіях, *Аналітичний часопис української політики*, 2018, № 3, С. 92-105.
- 27.Петрушенко В. Л. Соціальний капітал і розвиток громадянського суспільства : монографія. Тернопіль : *ТНЕУ*, 2016. 286 с.
- 28.Пірен М. І. Розвиток громадянського суспільства в Україні: проблеми і перспективи : монографія. Київ : *НАДУ*, 2013. 248 с.
- 29.Приходько, Т. Р. Громадянське суспільство і місцеве самоврядування: взаємодія в постконфліктних умовах, *Часопис громадської адміністрації*, 2020, № 4, С. 23-37.
- 30.Рибчинська, Н. К. Відновлення довіри в постконфліктних суспільствах: роль громадських ініціатив, *Журнал суспільних наук*, 2018, № 4, С. 30-44.
- 31.Рябчук М. Ю. Дві України: реальні межі, віртуальні війни : монографія. Київ : *Критика*, 2013. 264 с.
- 32.Сіленко А. О. Інституціоналізація громадянського суспільства в Україні : монографія. Одеса : *ОНУ ім. І. І. Мечникова*, 2020. 280 с.

33. Степаненко, В. В. Роль громадянського суспільства у відновленні державної стабільності: досвід України, *Політичний менеджмент*, 2020, № 3, С. 45-59.
34. Суший О. В. Суспільна трансформація та демократичний розвиток : монографія. Київ : *Світогляд*, 2015. 312 с.
35. Таран, Л. А. Громадське суспільство та його вплив на розбудову миру в Україні, *Часопис миротворчих студій*, 2019, № 5, С. 67-83.
36. Шаповал Ю. І. Українська політична культура: історія та сучасність : монографія. Київ : *Генеза*, 2012. 368 с.
37. Шевченко, Г. О. Моделі залучення громадян до управління в постконфліктних умовах: уроки для України, *Український політологічний альманах*, 2021, № 2, С. 95-109.
38. Юрчишин В. В. Демократія і політична участь в Україні: структура, динаміка, тенденції : монографія. Київ : *НІСД*, 2015. 300 с.
39. Allen, Tim and Mac Ginty, Roger. Post-Conflict Reconstruction and Civil Society: Reflections from the Field, *Conflict, Security & Development*, 2019, Vol. 19, No. 3, P. 213-232.
40. Anderson, Mary B. Do No Harm: How Aid Can Support Peace—or War, *Lynne Rienner Publishers*, 1999.
41. Barnes, Catherine. Designing Transformative Mediation for Post-Conflict Societies, in *The Palgrave Handbook of Peacebuilding and Traditional Societies*, *Palgrave Macmillan*, 2015, P. 475-494.
42. Belloni, Roberto. Civil Society in War-to-Democracy Transitions, in *From War to Democracy: Dilemmas of Peacebuilding*, edited by Anna K. Jarstad and Timothy D. Sisk, *Cambridge University Press*, 2008, P. 182-210
43. Brounéus, Karen and Höglund, Kristine. The Role of Civil Society in Sustaining Peace and Democratic Processes, *Security Dialogue*, 2021, Vol. 52, No. 1, P. 60-76.

44. Brown, David and Lopes, Claudia. Civil Society and Social Reconstruction in the Balkans, *International Journal of Politics, Culture, and Society*, 2019, Vol. 32, Issue 2, P. 169-187.
45. Donais, Timothy and Sebastian von Einsiedel. Peacebuilding and the Reintegration of Former Combatants, in Building Sustainable Peace, *United Nations University Press*, 2016, P. 123-145.
46. Fischer, Martina. Transition from War to Peace: Roles and Challenges of Civil Society, in Transitional Justice and Civil Society in the Balkans, *Springer*, 2013, P. 19-38.
47. Gifford, Laura. Reconstructing Civic Engagement in Post-Conflict Regions: Case Studies from Africa, *Studies in Comparative International Development*, 2018, Vol. 53, No. 2, P. 224-245.
48. Harper, Sarah. Building Democratic Institutions: The Role of Civil Society in Post-Conflict Georgia, *European Journal of Political Research*, 2016, Vol. 55, Issue 4, P. 678-696.
49. Kumar, Krishna. Promoting Social Cohesion in Post-Conflict Communities, *Journal of Democracy*, 2017, Vol. 28, No. 3, P. 154-168.
50. Kumar, Krishna. Rebuilding Societies After Civil War: Critical Roles for International Assistance, *Lynne Rienner Publishers*, 1997.
51. Lederach, John Paul. Building Peace: Sustainable Reconciliation in Divided Societies, *United States Institute of Peace Press*, 1997.
52. Masabo, Francois. Role of Civil Society Organizations in Conflict and Post-Conflict Situations in Rwanda, *Journal of African Conflicts and Peace Studies*, 2017, Vol. 3, Iss. 2, P. 16-37.
53. Nguyen, Mark and Flora, Rebecca. Civil Society in Post-Conflict Colombia: Engaging Non-State Actors for Reconciliation, *Journal of Conflict Resolution*, 2018, Vol. 62, Issue 5, P. 1026-1055.
54. Paffenholz, Thania. Unpacking the Mystery of Civil Society during Peace Processes, *International Negotiation*, 2021, Vol. 26, No. 2, P. 288-307.

- 55.Paris, Roland. At War's End: Building Peace after Civil Conflict, *Cambridge University Press*, 2004.
- 56.Saunders, Jessica. Evaluating the Impact of Civil Society Initiatives in Post-Conflict Liberia, *African Security Review*, 2019, Vol. 28, Issue 1, P. 73-90.
- 57.Thomas, Paul L. Models of Civil Society Participation in Peacebuilding: Evidence from Sri Lanka, *Journal of Peace Studies*, 2020, Vol. 27, Issue 3, P 415-430.
- 58.Walton, Oliver. Civil Society and Peacebuilding: Challenges of Integration, *International Peacekeeping*, 2020, Vol. 27, No. 3, P. 470-497.